

A

SZÉKESFEJÉRVÁR VÁROSI

ÁLLANDÓ SZINHÁZ

TÖRTÉNETE.

EREDETI ADATOK NYOMÁN

IRTA

HALUPKA REZSŐ.

SZÉKESFEJÉRVÁR, 1899.

SZÁMMER IMRE KIADÁSA.

581

A
SZÉKESFEJÉRVÁR VÁROSI
ÁLLANDÓ SZINHÁZ
TÖRTÉNETE.

EREDETI ADATOK NYOMÁN

IRTA

HALUPKA REZSŐ.

Rezső

SZÉKESFEJÉRVÁR, 1899.

SZÁMMER IMRE KIADÁSA.

NAGYMÉLTÓSÁGU

VÁSONKEŐI ÉS ZICHYFALVI

GRÓF ZICHY JENŐ

V. B. T. TANÁCSOS URNAK,

A TUDOMÁNYOK ÉS MŰVÉSZETEK LELKES PÁRTFOGÓJÁNAK
ÉS A VOLT »SZÉKESFEJÉRVÁRI SZINHÁZRÉSZVÉNY-TÁRSULAT«
SOKÉRDEMŰ ELNÖKÉNEK AJÁNLVÁ.

SOPRON, 1897. ÉVI OKTÓBER HÓ 25-ÉN.

HALUPKA REZSŐ.

A Székesfejérvár városi állandó színház története.

Smunkának nem célja, hogy a székesfejérvári színészet **egész történeti multját** felölelje. **Felesleges** is volna azok után, miket **Bayer József, Dr. Vaáli Béla** és főleg **Károly János, székesfejérvári nagyprépost**, e tárgyban nyujtottak. Azok a törekvések, melyek a többnyire egyetemi hallgatókból 1790-ben megalakult és 1796-ig működött első magyar szintársulat romjain keresztül a budai hidfő melletti faházba, a pesti rondellába és a budai várszínházba vezették minálunk, e század elején, a német színészet múzsáját; — azok a törekvések, melyek Wesselényi Miklós pártfogása alatt 1792-ben Kolozsvárról ereszték széjjel szállaikat Pestre, Miskolczra, Kassára, Debreczenbe, Nagyváradra, Eperjesre, Székesfejérvárra, míg »1819-ben a székesfejérvári színészet első együttes vendégszereplésre Pestre jött fel, haladásával meglepte a főváros közönségét és döntő befolyást gyakorolt Kisfaludy Károly drámairói pályájára« (Dr. Radnai Rezső) s az 1837. augusztus hó 21-én megnyilt pesti állandó Nemzeti Színház létszükségességére; — e törekvéseknek megyénket és városunkat érdeklő emlékei a fentjelölt három, de különösen a **Károly János** monographiájában oly hivatásszerű írókra találtak, hogy e kulturtényezők **újabb** teldolgozást épenséggel **nem** igényelnek s legfeljebb még csak jelentéktelen epizódokkal bővithetők vagy adománygyűjtési névsorokkal tarkíthatók.

E munka szűkebb körre szoritkozik. Célja: a **székesfejérvári állandó színház** történetének kimerítő vázolása, azon alkalmából, midőn e sorok írójának 1899. évi február hó 16-ikán kelt s Havranek József, kir. tanácsos, Székesfejérvár szab. kir. város polgármesteréhez, mint a város tulajdonát képező színház színügyi bizottságának elnökéhez intézett »Nyilt levelére« a városi színügyi bizottság 1899. évi február hó 24-én tartott ülésében 6/2846. szám alatt egyhangulag a következő határozatot hozta:

»A bizottság a Chalupka Rezső soraiban hazafias lelkesedéssel körülirt indítványt magáévá teszi, kimondja, hogy a 25. éves örömmünnep ren-

dezését, előkészítését a színügyi bizottság magára vállalja, már előre is elvben kimondja, hogy a színházépületre emléktábla felállítását fogja javaslatba hozni, — a közreműködésre és a megjelenésre fel fogja kérni mindazokat, a kik a megnyitó ünnepélyes előadás résztvevői, szereplői közül még élnek és az előkészületek megtételére Havranek József kir. tanácsos, polgármester elnöklésével Dr. Fanta Adolfot, Fittler Bélát, Dr. Rádai Lajost és Tóth Arturt küldi ki.«

* * *

Az 50-es és 60-as évek szini idényei, dacára a egyrészlől azon felsőbb megszorításoknak, melyekkel az akkori szinigazgatók működése találkozott s másrészlől daczára annak, hogy állandó színház nem létezése nemcsak az előadások művészi garantiáit, de a színészeknek az anyagiakhoz kötött művészi becsvágyát is nagyban befolyásolta, Székesfejérvárott mégis elég elevenséggel folytak le. A négy forintos segélyrészvényekre (4. §.) alapított »székesfejérvári színügyet pártoló társulat«, melynek 1860. évi július hó 19-én kelt alapszabályait a helytartóság 1862. évi április hó 3-ikán 7964. elnöki szám alatt jóváhagyta s mely **Zsömböri** Ede elnöklete alatt ideális lelkesedéssel küzdött kulturtörténetünk útjába akkor erőszakosan akadályokat gördítő austriai politika szükkeblüségével és saját anyagi viszonyainak korlátoltságával, kibérelvén a színház céljaira a kaszárnya- (most Kossuth-) utczai volt **Gyóry** József-féle ház udvari helyiségeit, az első emeleti utcai lakással együtt, azokban oly pezsgő művészi életet tudott meghonosítani, hogy a szinigazgatók a székesfejérvári szini idényeket csakis versenypályázat utján nyerhették el s nem egyszer módjában állott a közönségnek, hogy honi szintársulataink legjobbjai között válogathatott. (Szupper Károly, Kőműves Imre, Sipos Károly, Horváth György, Pozsonyi Lajos, Hetényi József, Bokody Antal stb.) A »szinügyet pártoló társulat«, mely nemcsak a szinművészet pártolását és fejlesztését, hanem egyúttal egy állandó színház előkészítését célzó társadalmi mozgalom inaugurálását s az alapszabályok 1-ső §-a értelmében »egy bizonyos, a körülmények szerint meghatározandó készpénzmennyiségnek évenkénti félretételével a majdan építendő magyar állandó színház tőkéje alapjának kezdeményezését« is felvette munkakörébe, nemcsak a művészi közszellem és a kedvező közhangulat konszolidálása tekintetében, de anyagi szempontból is nagyban hozzájárult az állandó színház tényének szerencsés keresztülviteléhez.

A társulat fogadtatására és programmjára élénk világot vetvén azon hivatalos felterjesztés, melyet Székesfejérvár szab. kir. város 1860. évi június hó 28-án tartott üléséből Danitz Béla, akkori városi főbíró, 3450. ikt. szám alatt Gradwohl Ede, volt megyei csász. kir. főnökhöz intézett, a társulat alapszabályainak jóváhagyása tárgyában, e felterjesztés eredeti szövegét ide iktatom:

»Nagytekintetű Cs. kir. megyei főnökségnek Helyben.

E városban régóta tapasztalta a község műveltebb része, hogy ritkán — vagy épen nem — lehetett ide jóra való színészetet szerezni: minek oka főképen az volt, hogy az ide vetődött társaság a színházi díjakból tengődván, alig egy pár hetekig lett képes magát fentartani.

Hajdan Fehérmegyének közönsége vette a magyar színészetet pártfogásába; míg ez fenállt, a legjobb színészek gyűlhelye volt e város és kitünő színházi élvezet jutott e város polgárainak; megszűnván a megye pártfogása, a régi pangás állt be.

Közelebb a színügy némely pártolói a színészetnek erkölcsi és mu-
lattatási oldalát felkarolván, számos tagokbeli egyesületet alakítottak a végre, hogy városunkban a magyar színészetet gyámolítani fogják.

Ezen egyesületnek ide foglalt programja, illetőleg egyesületi szabályaiból kitűnik azon szándék, hogy a jövőre ide megszerzendő szintársaságnak bér nélkül fog a színterem átengedtetni, fognak az egyesület költségén ingyen használatra könyv és ruhatarak, úgy egyszerű diszitmények és könyv szereztetni; egyszersmind a majdan állandó színháznak itteni építéséhez alaptőke szerzése is kezdeményeztetni fog.

Az egyesületnek ezen szives gondoskodását köszönettel fogadnunk kell és miután a bemutatott alapszabályoknak minden pontjait czélszerűeknek találtuk, tiszteletteljesen megkérjük Nagyságodat, hogy mind a Szabályok helybenhagyását, mind pedig az egyesületnek minél előbbi életbe léptetetésére az engedelmet Felsőbb Helyen kieszközölni méltóztassék.

A társulat, melynek tagja bárki lehetett, ki magát kötelezte arra, hogy 1860. évi május hó 1-től 1865. évi május hó 1-éig terjedő öt évre évenként legalább egy-egy négy forintos segélyrészvényt bevált, (3. §.) gondozta a kaszárnya-utcai volt Lux-, később Györy-féle ház színházi termének belső berendezését, sajátjából fedezte a színpadi kellékek költségeit, megvetette alapját egy színházi ruhatárnak és könyvtárnak, segítette anyagilag az itt játszó Szupper-, Kétzeri-, Várady- s Bokody-féle szintársulatokat és társadalmilag is elkövetett mindent, mi az állandó színház előmunkálati terveivel összefüggött, hogy ne is említsem a társulat kezdeményezésére rendezett, gyakran megismétlődő műkedvelői színi előadásokat, melyeknek tiszta jövedelme hol a helybeli jótékony nőegylet, hol az árvaház, hol pedig más emberbaráti vagy közművelődési célra fordított. A színügyet pártoló társulat lelkes tevékenysége még akkor is, a midőn 1872. évi augusztus hó 30-ikán a Györy-féle épület összeomlott és Bokody Antal társulatával a »Magyar Király« szálló termeibe szorult, főleg az állandó színház eszméjének realizálása körül mindegyre fáradhatatlan maradt s Zsömböri Ede ösztönzésére Bokody Antal még 1872-ben is, tehát a mikor az állandó színház tényleg épült, nem egy alkalommal játszott még az épülő

színház javára. Igaz ugyan, hogy az előadások pénzügyi eredménye nem vala fényes s pld. az 1872. évi március hó 31-én rendezett ily jótékonycélú előadásnak tiszta jövedelme mindössze is 34 frt 55 kr. volt, melynek csak fele illette a színházi alapot, — az ugyanez év december hó 21-ikén megismétlődött előadás pedig csak 21 frt 35 krral gyarapította az építési pénztárt, de elvégre a színház építése ezen időben már nemcsak papiroson, de a valóságban is a befejezésig keresztül vitt tény volt s így Bokodynak már önzetlen, hazafias jóakarata is, tekintve társulatának és saját pénzügyi ziláltságát, csak hálás elismerést érdemel.

Kétségtelen, hogy a »szinügyet pártoló társulat« itt jelzett kulturtörekvéseit a báró Splényi Henrik elnöksége alatt megalakult s alapszabályilag a Helytartóság által szintén 1862. évi április hó 3-án 7964. szám alatt jóváhagyott »székesfejérvári kaszinó« is nagyban támogatta, mely alapszabályaiban a társasági élet fűszerezését s érdemduis honfiaknak magyar vendégszeretettel való ellátását vagy bármely más célra adandó lakomák, estélyek, zenevigalmak rendezését tűzte volt ugyan programmszerű céljául, (III. §. d.) de a mely kaszinó megértvén a magyar színészetnek állandósításából városunk társadalmi és művelődési közéletére háramló előnyöket, bizonyára a színművészet pártolásától sem vonta meg erkölcsi és anyagi részvételét. Hiszen Zsömböri Ede ideális nemzeti lelkesedése, izgató, buzdító, eredményes munkásereje e körben is honn vala.

Az állandó színház történetének első szálai ekkép jóval az alapítást megelőzőtt időkhöz, a »szinügyet pártoló társulat« és a »székesfejérvári kaszinó« korába, illetve diplomatikailag az 1869-ik évbe nyulnak vissza, a mikor ugyanis a helybeli Vörösmarty-kör igazgatósága, a kör 1869. évi november hó 14-én tartott üléséből, megkereste Székesfejérvár szab. kir. város közgyűlését egy állandó színház létesítése érdekében.

A városi közgyűlés 1869. évi november hó 18-án tárgyalta a Vörösmarty-kör e beadványát s 4539 357. szám alatt a következő végzést hozt: »A város szellemi és anyagi érdekeinek előmozdítását e közönség mindenkor kötelességének ismervén, csak örömet fejezi ki azon kínálkozó alkalmon is, hogy az állandó színház építésének eszméje létesíttessék; — ennélfogva kébeléből Ullmann Miklós kapitány ur elnöklete alatt bizottmányi tagokul Gebhard Ignác, Braun József, Szepelt Nándor, Hoffmann István, Szabady László, Zalay Alajos és Szelke Kristóf képviselő, ugy Patay János mérnök urakat megválasztja azon utasítással, miszerint magukat a (városi) takarékpénztári és megkereső Vörösmarty-kör bizottmányával érintkezésbe téve, együttes eljárásukról annak idején a közgyűléshez jelentéssel járuljanak.«

E két, illetőleg három bizottság tagjainak tanácskozmányairól okmányszerűleg ugyan be nem számolhatunk, a mennyiben azok jegyző-

könyvci, valamint a Vörösmarty-kör igazgatóságának feljebb érintett beadványa is (számszerint 11 darab) egy későbbi, 1870 évi márczius hó 11-én 1038/133. kgy. szám alatt kelt és Pribék Antal, a város akkori helyettes polgármestere által a belügyministerhez személyesen felvitt felterjesztésnek vissza nem érkezett mellékleteiként csatoltattak, de az e tárgyra vonatkozó s a város levéltárában őrzött iratok gondos összevetéséből kiderül, hogy a három bizottság összekapcsolván az állandó színház kérdését a belvárosnak a palotavárossal való összeköttetése s a Nádor-kaputorony és a gróf Zichy-féle ház (Schlenk szálloda) között elterülő és a város tulajdonát képező, a felsővárost a belvárossal összekötő sétatér rendezésével, a város 1869. évi november hó 29-én tartott közgyűléséhez oly értelmű tervvel járult, hogy az állandó színház telkéül a Nádor-kaputoronytól északra eső és nyugatról a Lambert- és a Borbély-házak s keletről a Theiler- és a Clama-házak között eső telek, vagyis a város tulajdonát képező kis-sétatér alsó része engedessék által. Felhangzott még ugyan az a különvélemény is, hogy — tekintettel a bel- és külvárosoknak a palotai-utczával való összeköttetése tárgyában Zalkay János által készített és még 1858. évi január hó 25-én egy műszaki hivatalos küldöttség által is jóváhagyott tervezetre, — a színház a Buzapiacson, mint a színházba jární szokott közönség középpontjában, építtessék fel, mely célra a volt Schaller-ház átellenében levő tér jelöltetett, de e különvélemény, habár még 1872-ben is, főleg a Forster József felelős szerkesztésében akkor megjelenő »Székesfehérvár«-ban erős pártolóra talált, (lásd: »Székesfehérvár« 1872. évi január hó 7-én megjelent 1-ső számának vezérczikét: »Lesz-e színházunk?») csak terv maradt és visszhangra egyáltalában nem talált.

A hármás bizottság fentvázolt tervezetére az 1869. évi november hó 29-én ülésezett városi közgyűlés 4885/367. kgy. szám alatt a következő végzést hozta: »A közgyűlés örömmel fogadja, a városi közönség érdekében, a színházi bizotmány jelentését és összhangulag kifejezi a tervezetben kijelelt helyiségnek színház építésére kért ingyenes átengedését. Miután azonban a városi közönség közbiztonsági, közegészségi, közlekedési és egyéb érdekei fenforgó ügynél tárgyalandók, szükségesnek látja, hogy a színház építése lehetőleg megkönnyíttessék, de a környék mind magán- s mind közérdekei egyszersmind megóvassanak, az építési szakosztályt maga mellé veendő újabb képviselő tagokkal a benyújtott tervezet átvizsgálásával megbizza és a legközelebbi, december hó 20-án tartandó közgyűlésre körülményes jelentését nyujtsa be.

Az 1869. évi december hó 20-ikán tartott közgyűlés e körülményes jelentéssel érdemileg foglalkozott s azt el is fogadta, mégis azon jelentékeny módosítással, hogy az állandó színház telkéül a kis-sétatér felső része (nyugatról a »három szerecsen«-féle ház és északról a gróf Zichy-ház közötti

terület) jelöltetett ki és pedig azért, miután az első ízben a kis-sétatér alsó részén kijelelt térhez a színházi telek mögött létező térből szükséges kiegészítés, illetőleg megvétel, a tulajdonos által magasra tartott ár miatt, eszközölhető nem volt. A jegyzőkönyv 5066/432. kgy. számú pontjában ugyanis a következők foglalják: »Felvétel az állandó színház felépítésére megalakult bizottmány folyamodása melyben a felépítendő állandó színház telkét a bemellékelt terv szerint, a kis-sétatér felső részéből kihalasztani, illetőleg engedélyeztetni kéri. Végzés: Midőn a város közönsége 4885/367. számú határozata szerint örömmel fogadta az alkalmat, hogy a város szellemi és anyagi érdekeinek előmozdítása érdekében kötelességszerű áldozattal járult, ebből kifolyólag szívesen fogadja folyamodó színházi bizottmánytól a czélszerű kivétel feletti gondos figyelmét, ennél fogva méltányolván indokainak alaposágát, a színház helyéül korábban adományozott tért, mely a kis-sétatér alsó részén van, a sétatér felső részén levő 358 □-öl, 5 láb és 4 hüvelyknyi tért kicseréli és illetőleg ezt a színház céljaira, annak alapjául, engedélyezi. Miről a színház építésére megbízott választmány értesítendő.« E telekkérdés azután még egyszer változást szenvedett, amennyiben annak nagysága 358 □-öl, 5 láb és 4 hüvelykről, illetőleg az 1872. évi május hó 2-án tartott városi közgyűlés 80. számú határozatával statuált 396 □-öl, 2 láb és 6 hüvelykről az 1873. évi április hó 29-én tartott közgyűlés 148/2123. számú végzésével és Patay János s Schlauch József városi mérnökök által történt felvétel szerint 425 □-öl, 3 láb és 5 hüvelykre igazított volt ki. E térmérték a színház építésére átengedett terület valódi, telekkönyvileg is kitüntetett terjedelmét jelezi.

A telek-ajándék kérdésével és a telek-terület rendezésével egyidejűleg történt egyuttal az új színház tulajdonosául szervezkedett a »székesfejérvári színház-részvénytársulat« megalakulása is. Már 1869-ben erős rokonszenvre talált egy ily czélu propaganda a város és vármegye társadalmi köreiben, mégis az első határozott lépés csak 1870-ben történt, a mikor ugyanis január hó 11-ikén idős Szögyény-Marich László, Fejérmegye és Székesfejérvár szab. kir. város főispánja, a következő (Számmer Imre nyomdájában nyomott) »Felhívást« küldötte szét:

»Szent romokon állunk!

Nincs egy hant e város területén, mely hős vértől ne ázott volna, nincs multjában egy futó gondolat, melyhez megannyi honfiai érényekben gazdag emlék ne fűződne!

Mégis — bármily nagyszerű legyen e városnak messzekiható multja, bármily szent érzelmek vezéreljenek az itt nyugvó nagy királyok sirjához; az utókornak nincs oka pirulni önmagáért, mert az ősök emlékét az újabb nemzedék kegyelete istápolja.

Félszázaddal ezelőtt, alig hogy a világot megrendítő csaták zaja el-

némult, alig hogy bekövetkezett — szegény hazánk által — a hosszú századokon át nélkülözött béke, szab. kir. Székesfejérvár városa derék polgárai, kiválólag pedig a nemes megyének anyagi jóllét és szeretetben egyaránt gazdag, nemzeti művelődésünk iránt pedig igazán nemesen gondolkozó, kiváltásgolt osztálya, első hazafias kötelességüknek ismerték fel az akkoráig majdnem száműzött és parlagon hagyott édes anyanyelvünk mívelése s a civilisatio terjesztése tekintetéből a magyar nemzeti színészetnek meghonosítását.

Fejérvármegye levéltárában a drága kincs gyanánt megőrzött évkönyvek fényesen igazolják azon kegyeletes adományokat, melyekkel a nemes megye és város már 1818-ik évtől kezdve a magyar vándorszínészet legkitünőbbjeit segítézte, sőt az akkori viszonyokhoz képest, dús jutalmakkal halmozta el.

E megye és város ringatták az első magyar színészet bölcsőjét s nemes pártfogásuk tartotta fenn -- a két évtizeddel keletkezett — nemzeti színháznak azon jeleseket, kiknek dicsőült emléke a művészetre úgy, mint hazánkra örökké feledhetetlen marad!

A nemes apák hazafias buzgalma a gyermekekben hálás követőkre talált, tekintsünk vissza a kezdeményezés pillanatától a közelmúltba, s büszke önérzettel szemlélhetjük az eredményt; mert nem is tekintve a soha meg nem izgatott, de válság esetében még fokozódott hazafias lelkesedést, közművelődés tekintetében jelenben már ott állunk: hogy a nemzeti színészet iránt szellemi szükségét érezve, egy e város területén felépítendő állandó színház eszméje ma már napikérdéssé emelkedett.

A város kebelében élő »Vörösmarty-kör«, mely a megye és város polgárainak tekintélyes részét magába öleli, felkarolta e szerint az — általános viszhangra talált — eszme kivitelét, s miután első felhívása **mint a nemes város képviselőténél, mint a székesfejérvári takarékpénztári társulatnál**, melynek t. részvényesei e célra már több éveken át hazafias lelkesedéssel tetemes és néhány ezerre menő összeget adományoztak, osztatlan elismerésre és pártolásra talált, elhatározta szab. kir. Székesfejérvár városában egy állandó színháznak felépítését.

Az e célra ideiglenesen alakult színház-építő-bizottmány — a nemes város által már eleve nagylelkűleg adományozott telken — a színház felépítését következőleg látja kivihetőnek:

1-ször. Mindenekelőtt alakúl egy társulat, mely szab. kir. Székesfejérvár városában egy állandó magyar színháznak felépítését tüzi ki céljául.

2-szor. Az előleges költségvetés szerint a felépítendő színház és melléképületek 50,000 frt. osztr. értékbe kerülvén, a társulat 500 darab 100 o. é. forintos kölcsön-kötelezöt bocsájt ki, melynek 5⁰/₁₀₀ kamatait a színház- és melléképületeinek beszivárgandó jövedelmeiből fedezendi, magát

a kölcsöntökét pedig — az alapszabályokban részletesen körülírandó módokat szerint — évenkénti kisorsolás mellett fogja szintén az összejövedelmekből megtakarított összegből visszafizetni.

3-or. A fizetési kötelezettség mellett aláírt kölcsöntöke öt egyforma részletben fog befizettetni, a fizetési időközök azonban a megalakult társulatnak közgyűlése által fognak meghatározatni.

4-er. 300 darab kölcsön-kötelező aláírása után a társulat magát megalakultnak tekintvén, közgyűlését megtartandja.

A társulat belügyeit, valamint anyagi érdekeit, a közgyűlés által elfogadott és felsőbb helyen jóváhagyott alapszabályok fogják kormányozni.

—

Az ideiglenes bizottmány őszinte bizalommal fordul a nemes megye és város t. közönségéhez, legcsekélyebb kételyt sem táplálva az iránt, hogy a kibocsájtott kölcsön-kötelezők tömeges aláírásával, a czélul kitűzött magasztos eszme már a közel jövőben megoldva leend, — s mi több, nagyrészt azon t. közönség pártfogása mellett, melynek minden tagja — lelkesedve ősei példáján, — büszkén nevezi magát e megye és város polgárának.

A közművelődés oltárára vitt áldozat az emberiség erkölcsi tőkáját csak bőven kamatoztatja.

Hogy az eszme mielőbb valósuljon, törekedjék kiki honfiui kötelességét tehetségéhez képest teljesíteni; — ezzel tartozunk városunk nagy multjának, ezzel az atyák nemes szellemének, ezzel végre nemzetiségünk fejlesztése mellett a közművelődés jogosult követelményeinek.

Szógyény-Marich László lelkes felhívása meghozta a kívánt eredményt, mert már két hónap leforgása alatt — Kreutzer Nándor pénztárnok kimutatása szerint — a következő névrészvények lettek jegyezve:

Adler Lipót 2, Alexander Ede 4, Anwander Sándor 2, Amon Peregrin 2, Amon Peregrinné 2, Bajzáth Etelka br. 2, Balázs Mihály 2, Balogh Lukács 4, özv. br. Bajzáth Györgyné 2, Bárdossy Imre 2, Bernáth Pál 2, Bergl Zsigmond 8, Barkáts Gusztáv 2, Bacheimer Nándor 2, id. gr. Batthyány László 8, Bereghy Ignác 2, Bernáth Ig. és Ferencz 2, Berndorfer Miksa 2, Bierbauer János 2, Birkl János 1, Blattner Márton 2, Blaskovich János 2, Boross Mihály 2, Boda Imre 2, Borchert János 2, Borbély József 2, Borbély Józsefné 4, Brunkala Magdolna 2, Braun József 10, Brosmann Elek 2, Brandstädter Gábor 4, Burkus József 2, Burgermeister György 2, Clama Alajos 5, Cserna Vincze 2, Csapó István 2, Csapó Dániel 2, özv. Cserné és Mányai 2, gr. Cziráky János 1, Czenky János 1, Czikoni József 1, Czirklbach Károly 2, Danitz Béla 2, Dangl Károly 1, Detrich László 2, Dieballa György 2, Dieterich Szilárd 2, Ditmár József 2, Deim József 4, Detrich Zsigmondné 2, Deutsch Hermann 2, Deutsch Samu és fia 1, Deutsch Ignác 3, Draskóczy Sándor 2, Dorner Károly 2, Dwelly Rezső 1, dr. Éder

József 1, Édes István 1, Eisenbarth Ágoston 2, Eitz János 2, dr. Eltér József 2, Emhecht Ferencz 1, Emhecht Károly 4, Emmert Henrik 2, Ehrlich Adolf 1, Ertl Ferencz 2, Erdős József 2, gr. Eszterházy László 4, Farkas Imre 2, dr. Fanta Adolf 2, Fekete Ferencz 3, id. Felmayer István 5, Felner Sámuel 5, Felner Soma 1, Fehérvár városa 20, Fehérvár városi takarékpénztár 50, Fehérvári keresk. bank 15, Fekete Pál 10, Ferenczy István 2, Feld Antal 2, Fiáth Pompeiás és Dezső 2, Fiáth Imre 2, Fittler Béla 2, Fischer Bernát és fiai 8, Fischer Ferencz 2, Fitzinger Lipót 2, Flatt Ágoston 3, Flits Borbála 1, Flits Miklós 1, Flögel Ede 3, id. br. Földváry László 2, ifj. br. Földváry László 2, br. Földváry Sándor 2, Fried Salamon 1, Füley István 2, Füster Imre 2, Gábel István 1, Gábrits János 2, Gebhard Ignác 5, Gerbán János 3, Geiger Domonkos 2, Gold József 2, Göbel János György 2, Grau Frigyes 1, Grau József 2, Grünschnek János 1, Grünwald Mór 2, Grünfeld Ármin 2, Hahn Jakab 1, Havranek Antal 1, Havranek János 1, Havranek József 2, Hahnel Antal 1, Halász Gedeon 2, Heider Keresztély 1, Herczog Jakab 5, Héricsz István 1, Helmstreit Károly 1, Herczeg Ignác 2, Herendi Vilmos 2, Heisz Alajos 2, Homa Géza 1, Horváth József (tobak) 1, Hollner Magdolna 2, br. Horváth-Puthon Oct. 2, Hornyánszky Ágoston 1, Hoffmann Alajos 1, Horchy Antalné 4, Horváth Imre 2, Horváth Antal 2, Huber György 2, Hübner Nándor 7, József főherceg 3, Karczag Béla 1, dr. Kaiser Sándor 1, Karl György 10, Karl József 1, Katics József 2, gr. Károlyi György 2, dr. Károlyfy Nándor 2, Korniss Antal 2, özv. Kántuzzi Tekla 2, Kaszab Mihály 2, Kégl György 5, Kereskényi Gyula 1, Kempelen Imre 4, Kell Simon 4, Kehrer Ferencz 12, Kenessei Lajos 2, Kiss Ignác 8, Klökner Péter 1, Klein József 4, Kováts Pál 2, Kostyelik Ferencz 1, Kovács Antal 2, dr. Kohut Sándor 2, Kohn Sámuel 2, König Jakab 2, dr. Kövessy Ferencz 1, König Antal 2, Krécsy Károly 1, Kreisler Sámuel 2, Kreutzer Nándor 10, Krausz Mátyás 2, Kreutzer Riza 2, Krizsány Adolf 2, Kratochwille Lipót 2, Kubik Lőrincz 1, Kubik János 12, Kucsora István 4, Kürer Lőrincz 2, Kuthy Márton 2, Lakos Ignác 4, Lakos Antal 1, Lamberger Károly 1, Langhammer Ignác 1, Landesmann Dávid 2, Langraf Gábor 2, Lauschmann József 2, id. Lang Lange Vilmos 2, Laufer András 2, Langhammer Károly 2, Legmann Alajos 3, Lechner Ferencz 2, Lehmann János 8, dr. Ligety József 2, Lichtneckert Antal 2, Lőrincz Károly 3, Lőrincze Elek 2, Löw Károly 2, Lukács Lajos 2, Lákácsy Antal 2, Lusztig Manó 2, Matuska János 1, Margó Mihály 1, Maller Pál 2, Marbik Sándor 1, Márkus Simon 1, Marossy Lajos 1, Máthé Pál 1, Mányai Károly 1, Massay István 2, Máchik Sándor 2, Mathisz Jakab 2, Mészöly Lajosné 1, Mészáros Károly és fia 2, br. Miske Imre 2, Mihits Mária 2, Miller József 2, Modrovich Ignác 2, Molnár Antal 4, id. Námesy Ferencz 5, ifj. Námesy Ferencz 1, Námesy József 1, Nagy Zsigmond 1,

gr. Nádasdy Lipót 5, gr. Nádasdy Ferencz 4, Nagy Sándor 2, Neumann Lipót 2, Neumann Sándor 4, dr. Neumann Ármin 4, Oberrecht Mátyás 1, Oberrecht János 5, Ónás János 1, Orbán György 1, Pálffy Károly 2, Pásztori Sándor 2, dr. Planer Béla 2, özv. Petrich Györgyné 1, Perl Sándor 1, Petrás Pál 2, Perényi Béla 2, Péczely Vincze 2, ifj. Péntes Ferencz 4, Peuser Frigyes 2, Pfinn József 1, Pick Ignác 2, Pikkely József 2, Pribék Mihály 2, Prewitz József 2, Puskás István 2, br. Pongrácz Emilia 1, Prohászka László 1, Radnich Imre 1, Radulovich Péter 1, Raum János 2, Rakáts András 2, Rainiss Mátyás 2, özv. Reé Jánosné 3, Reichard Mór 4, Reé István 2, Reinitz József 2, Resch Károlyné 2, Richter József 2, Rónay Domonkos 1, Rosty Mária 1, Rosznagel Antal 1, Roxer Károly 2, ifj. özv. Roszberger Józsefné 2, Rózsás Pál 2, Roszberger Károly 4, özv. Roszberger Józsefné 2, Roszberger Imre 2, Rosenfeld Lajos 2, Roth Zsigmond 4, Say Ferencz 1, dr. Say József 5, Stark Simon 1, Stadlmann József 1, Say Rudolf 4, Saumann József 1, Schlammadinger Antal 2, ifj. Schlammadinger József 2, Schlammadinger Alajos 2, Schlesinger Áron 1, Schlesinger testvérek 2, Schnetzer Nándor 1, Schieder Rozália 1, Schwarcz Gyula 1, Schmidt Károly 7, Schmidt Vilmos 2, Schmidt József 4, Schweighardt Mátyás 2, Séhelter Lőrincz 2, Schlesinger Lipót és társa 16, Schnetzer József 2, dr. Schaller Pál 2, Schmelczer József 2, Scholtz János 2, Schwarz Lajos 2, Scherz Manó 4, Schmidl János 2, Schlesinger Albert 2, br. Sina Simon 12, Singer Simon 2, Simon Lajos 1, Stein Zsigmond 4, Steininger Mór 2, Stauber Henrik 2, Stern Lajos 1, Stern Lipót 1, Stern Samu 1, Szaváry Imre 2, Számmer Imre 2, Számmer Kálmán 2, Szemler Imre 2, Szepelt Ignác 2, Szepelt Nándor 3, dr. Szendefy József 1, Szelke Kristóf 5, Szekerák Vincze 1, Szöllösy Pál 4, Steiner Náthán 1, Szitter Lajos 5, Szeitz Tivadar 2, Szüts Sándor 1, Sommer Mór 2, Szögyény-Marich László 25, ifj. Szögyény László 1, Tánzos János 2, Theodorovits Mihály 4, özv. Tóth Jánosné 11, Tóth István 2, Tóth József 2, Töltényi Antal 3, Töltényi Károly 2, özv. Tschida Jánosné 3, Turi Antal 2, Tuskau M. L. 2, Turiák Pál 2, Turiák Péter 2, Ujváry Mátyás 1, Udvardy Borbála 3, özv. Ullmann Ferenczné 4, Ullmann Miklós 2, Ürményi Pál 2, dr. Varga Zsigmond 2, dr. Vajtai Mór 2, Végh Károly 3, Vértessy József 2, ifj. Végh János 1, ifj. Végh István 1, Venosz Imre 2, Viczenty Pál 1, Walch Károly 2, Werner György 1, Wéber Károly 1, Wiener Sámuel 2, Wertheim S. L. 17, Wertheim Ármin 6, Weber Gusztáv 2, ifj. Weisz Jakab 2, Weisz Bernát 2, Wieszner Anna 2, Wiener Bertalan 2, özv. Wratnik Teréz 2, Wurm Ignác 2, Ybl Miklós 5, Zalay Alajos 2, gr. Zichy Nándor 4, gr. Zichy Pál Ferencz 2, gr. Zichy János 1, gr. Zichy Ferencz 10, gr. Zichy Aladár 2, gr. Zichy György 1, gr. Zichy Edmund 8, gr. Zichy Jenő 2, dr. Zimianszky János 2, Zuber Antal 2, Zuber József 2. Összesen 1028 részvény.

Az anyagiak ekkép biztosítva lévén és a részvénytársulat ehhez képes magát megalakultnak tekintvén, összeült és megválasztotta tisztikarát és az igazgatóságot, valamint kidolgozta alapszabályait is, melyeket a város már 1870. évi április hó 25-ikén 1647. szám alatt felterjesztett a kormányhoz s melyeket a földművelési-, ipar- és kereskedelmi m. kir. ministerium a m. kir. belügyministeriummal egyetemben 13.275 szám alatt még ugyanez évi július hó 29-iki kelettel jóváhagyott.

A társulat, mely a »székesfejérvári színház-részvény-társulat« cégjegyzést vette fel s melynek célja az volt, hogy Székesfejérvárott azon telken, melyet a nemes város közönsége 1869. évi 4885/367. illetőleg 5065/432. számok alatt hozott közgyűlési határozataival ezen célra adományozott, egy a város tekintélye és műzülésének megfelelő magyar nemzeti színházat, a melléképületekkel együtt, építsen, (1. §.) az első tiszti kar és igazgatóság választását következő eredménnyel ejtette meg:

Elnök: Id. Szögyény-Marich László. — Alelnök: báró Miske Imre. — Pénztárnok: Kreutzer Nándor. — Ellenőr: Gebhardt Ignácz. — Ügyviselő: Horváth Imre. — Jegyző: Dwelly Rezső.

Igazgatósági tagok: Boross Mihály,*) Braun József,*) Dwelly Rezső, Dr. Fanta Adolf, Felner Soma, Fiáth Imre, Fittler Béla, Gebhardt Ignácz, Havranek József, Horváth Imre, Karl György, Kreutzer Nándor, Kubik János, Dr. Ligeti József, báró Miske Imre, Dr. Neumann Ármin, Novák Kálmán,*) Szelke Kristóf,*) Dr. Szendefy József, Szöllösy Pál,*) Töltényi Antal,*) Werthem S. L.,*) Zalay Alajos és gróf Zichy Jenő.

A társulat 36 pontból álló alapszabályaiból a következőket emelem ki:

2. §. A színházépítési vállalat kivitele tekintetéből a társulat 1000 darab 100 forintos részvényt bocsát ki, melyekből azonban egyelőre csak 600 darab tétetik forgalomba.

3. §. A befizetések öt egyforma részletben eszközöltetnek.

8. §. A társulatnak nem lévén célja a vállalaton nyereszke dni, hanem inkább ezen ő s királyi városban — áldozatokkal is — templomot emelni a magyar színművészetnek, mint a nemzeti nyelv és irodalom fejlesztése egyik legbiztosabb tényezőjének, ennél fogva a részvényesek által aláírt összegeket, évenkénti kisorsolás mellett, az alább következő táblázatos terv szerint törleszti:

*) A csillaggal jegyzettek alapszabályszerűleg kisorsoltattak.

Hány éven át	Az évenként kisorsolandó részvények mennyisége	Hány forint esik darabonként egy részvényre	Mennyi összeg szükséges az évi kisorsolásra o. é. forintban	Két évi kisorsolt részvény mennyisége	Két éven át fizetendő összeg mennyisége
2	19	105	1995	38	3990
2	18	110	1980	36	3960
2	17	115	1955	34	3910
2	16	120	1920	32	3840
2	16	125	2000	32	4000
2	16	130	2080	32	4160
2	15	135	2025	30	4050
2	14	140	1960	28	3920
2	14	145	2030	28	4060
2	13	150	1950	26	3900
2	13	155	2015	26	4030
2	12	160	1920	24	3840
2	12	165	1980	24	3960
2	12	170	2040	24	4080
2	11	175	1925	22	3850
2	11	180	1980	22	3960
2	11	185	2035	22	4070
2	11	190	2090	22	4180
2	10	195	1950	20	3900
2	10	200	2000	20	4000
2	10	200	2000	20	4000
2	10	200	2000	20	4000
2	10	200	2000	20	4000
46	301	—	45830	602	91660

mely tervezeti kulcs szerint a részvényeseknek beváltási összege 200 forintnál többre nem terjedhet, — s feltéve, hogy az építendő színház melléképületeivel együtt 60 200 forintból volna kiépíthető, ezen befektetett összeg járulékaival együtt 46 év leforgása alatt fog a részvényeseknek visszafizeteni olyképen, hogy a kibocsájtott összes részvények beváltása után a színház melléképületeivel együtt továbbra is a részvényeseknek kizárólagos tulajdonát képezi.

9. §. Azon részvényesek, kiknek részvényeik — a fenti terv szerint — évről-évre kisorsoltnak, a kisorsolt részvény kifizetése után is élvezik előbbi jogukat, vagyis a társulat ügyeiben továbbra is tanácskozási és szervezeti jogosultsággal bírnak s mint bármely más részvényes — bizalom folytán — a társulat igazgatására hivatottak és a választmányba beválaszthatók. A kisorsolt és kifizetett részvény után annak volt tulajdonosa részére egy élvezeti jegy (Genusschein) fog kiszolgáltatni, melynek alapján a társulatnak — a részvények kifizetése után — fennmaradandó vagyonára, vagyis

az összes részvények számához arányosított öt megillető részletre jövőben mindenkorra igényt tarthat.

A társulat ügyeit az alapszabályok II. fejr. 12. §-a értelmében a) a közgyűlés, b) a 24 rendes és 8 póttagból álló választmány és 5 tagból álló számvizsgáló bizottság vezette.

34. Szab. kir. Székesfehérvár városa által adományozott s jelenben már a társulat vagyont képező telken a felépítendő színház és melléképületeire vonatkozó tulajdonjog czime: »a székesfehérvári színház-részvénytársulat« javára fog telekkönyveztetni; illetőleg annak nevére átíratni.

36. §. A társulati vagyonnak idegen személyre, területre avagy hatóságra — jövőben netalán bekövetkezhető — de csupán és kizárólag csak színházi célra leendő átruházása felett, valamint a társulathoz felosztása iránt, az e végből egybehivandó közgyűlésen a társulati részvényeseknek legalább két harmada van hivatva érdemlegesen határozni, mely alkalommal ha a közgyűlés kellő számmal meg nem alakulhatna, az 14 nap alatt újból egybehivandó lesz, mely utóbbi közgyűlésen — a határozat hozatalra nézve — szintén a jelen alapszabályok 27-ik §-a fog zsinórmértékül szolgálni.

36. §. Végül a társulat felosztása esetében a leszámítolási terv a a m. kir. kereskedelmi ministeriumnak lesz bemutatandó.

A Pribék Antal által Budán személyesen bemutatott s a kis-sétátér és az említett utcák rendezését célzó tervek ellen a kereskedelemügyi m. kir. ministernek 1870. évi november hó 9-én 13.591. és a m. kir. belügyministernek 1870. évi november hó 28-án 19.343. szám alatt kelt leirataival műszaki szempontból kifogás nem tétetvén, a színházépítő részvénytársaság az 5066/432. kgy. számú végzés alapján a telekrendezési munkálatokat 1872. év kora tavaszán a legnagyobb sietséggel megkezdette. Egyúttal 1872. év márczius hó 5-iki kelettel kiírta az építendő színházra vonatkozó árlejtési felhívást, melyet a színházügyi igazgató-választmány szakosztálya részéről Zalay Alajos mérnök, szakosztály-elnök, közzétett volt a »Budapesti Közlöny«-ben magyarul, a »Pester Lloyd«-ban németül s ugyancsak a »Székesfehérvár« 1872. évi márczius hó 10-én megjelent számában szintén magyarul s mely árlejtési felhívás, a maga egész eredeti terjedelmében, következőkép hangzott:

»A felső helyen jóváhagyott alapszabályok értelmében a székesfehérvári t. cz. színházügyi igazgató-választmány a színház és melléképületeinek 1872 1873. évbéli felépítését elhatározván, az alább megnevezett munkák iránt folyó (1872.) évi márczius hó 27-ikén reggeli 10 órakor, a Vörösmarty-kör helyiségében, (Fekete-sas vendéglő I. emelet) nyilvános árlejtés fog tárgyalás útján megtartani.

Az építkezési munkák következőkép számítvák:

1. Kőmives munka anyaggal	57.020 frt 42 kr.
2. Ács	21.574 frt 45 kr.
3. Cserepes	1.180 frt 80 kr.
4. Bádogos	2.087 frt 58 kr.
5. Kőfaragó	8.123 frt 80 kr.
6. Asztalos	10.514 frt — kr.
7. Lakatos	5.599 frt kr.
8. Szinező	2.661 frt 67 kr.
9. Üveges	1.572 frt 95 kr.

Összesen 110.314 frt 67 kr.

Ezen ajánlati tárgyalás a műtervek és a költségvetési egységi árak alapján és pedig az 1—9 alatt elősorolt munkák mindegyike iránt külön fog megtartatni.

A vállalkozó urak felhivatnak, miszerint az előzőleg vagyis a márczius hó 26-án délelőtti 9 órtól 12 óráig benyújtandó írásbeli ajánlatokhoz, melyek mintája alább közöltetik,*) az elvállalandó munka összegének 5⁰/₁₀₀ értékű biztosítékát készpénzben, vagy magyar-osztrák értékpapirokban csatolják; később benyújtandó ajánlatok ezen tárgyalás alkalmával el nem fogadtatnak.

Ezen alkalommal megemlítendő: miszerint az elősorolt munkák összesen, egy vállalkozó által is, átvehetők; sőt hasonló értékű ajánlat esetében az utóbbinak elsőbbség adatik, általa is az elvállalandó munka összegének 5⁰/₁₀₀ szintén az ajánlathoz csatolandó lévén.

A legelőnyösebb ajánlatot tevő biztosítékát az árlejtező bizottság, nyugtatóvány kiszolgáltatása mellett, megőrzés végett átveendi, a többi versenyzőnek pedig letett biztosítékát, elismervény mellett visszaszolgáltatni fogja.

A műtervek kiszámítások és feltételek iránt a Vörösmarty-kör helyiségében a szükségrendő felvilágosítások készséggel fognak kiszolgáltatni.

A bélyegilletmények a vállalkozót terhelendik, az ajánlati eredmény helybenhagyását a színházügyi t. cz. választmány teljesitendi.

Kelt Székesfejérvárott, 1872. évi márczius hó 5-ikén. Az igazgató választmány szakosztálya részéről Zalay Alajos, szakoszt. elnök. (**)

A versenytárgyaláson Hübner Nándor és Schmidt Károly székesfejérvári építőmesterek ajánlata fogadtatott el, kik a munkát — Koch István és Skalnicszky pesti műépítészek tervei szerint, kik ezeket a társulat 1871. évi február hó 2-ikán tartott ülésében bemutatták, — nyomban meg is

*) A szokásos mintát itt elhagyom

***) Lásd vezércikkemet a Tóth Arthur által szerkesztett »Székesfehérvári Hírlap« 1899. évi aug. hó 4-iki számában: »A városi színház homlokfeliratához« cím alatt.

kezdették, az első ásónyomás 1872. évi április hó 28-ik napján történt s azután oly gyorsan indult meg, hogy nevezett építészek 1872. évi szept. hó 5-én az általuk teljesített kőmíves munkák első részlete fejében kijáró 12.000 frt előleget is már a színházi részvénytársulat pénztárából felvették.*) Az asztalos munkát Bachheimer Nándor, Máté Pál és Simon Lajos, — a lakatos munkát Márkus Simon, — a színezést Heyder Keresztély, — és az üveges munkát Schnetzer József és Nándor nyerték meg. Hübner Nándor és Schmidt Károly vállalatában maradtak a kőműves, ács és kőfaragó munkálatok. Az új színház építési tervezetért a részvénytársulat Koch és Skalniczkynek 1871 évi június hó 22-ikén 1000 frt és Pan József, szintén pesti műépítésznek, 1872. évi augusztus hó 29-ikén 350 frt tiszteletdíjat fizetett.

Miután azonban a színház felépítési költségei ekkép összesen 133.863 frt 79 krra lettek előirányozva s így ez összeg a részvénytársulat alapszabályainak 8-ik §-ában e célra számításba vott 60.200 frttal szemben mintegy 74.000 frt még fedezendő többletet tüntetett fel, szükség vált egy új pénzügyi műveletre, melyben ez összeg is még fedezetet találjon. Ez új pénzügyi műveletre vonatkozó tervezetet Wertheim S. L. készítette javaslóan, hogy úgy a jegyzett, valamint a még jövőben aláírandó részvények befizetése kölcsönös segélyző egyleti betét alakjában szereztessék be s minden részvénynek birtokosa, hat év leforgása után, ennek időközi kamataival egy 200 forintról kiállított részvény tulajdonába szálljon. E művelet értelmében a részvénytársulat a helybeli kölcsönös segélyző-egyletnél 400 hetenkénti 50 kros betét melletti részvényjegyzések ellenében nevezett egylettől 80.000 frtos kölcsönt vala felveendő. A tervezet tetszéssel találkozván, a részvénytársulatnak 1872. évi január hó 13-ikán, Szőgyény-Marich László elnöklete alatt tartott rendkívüli közgyűlése által, a pénzügyi bizottság jelentése alapján, el is fogadtatott s a színház-társulat választmánya még ugyanez év január hó 17-iki kelettel, — tehát a színház építésére vonatkozó árlejtési felhívás publikálása előtt a »Székesfejérvár« című helyi lap 1872. évi január hó 21-ikén megjelent 3-ik számában a következő felhívást tette közzé:

FELHIVÁS **színházunk érdekében.**

A székesfejérvári színház-társulat már alapszabályaiban intézkedvén a színháznak a volt felső sétatérből e végre adományozott telken építése iránt, — ez alapon a tervek s költségvetés készültek és a szükséges pénzösszeg beszerzése felől lehetőleg gondoskodva lön. Bármily örvendetes és közérdekeltséget tanusító jelenség is tehát különben, hogy színházunk létesítésének ügye a t. közönség körében — habár sokféle elágazó nézetekkel

*) Lásd cikkemet a »Székesfehérvári Hírlap« 1899. évi jun. hó 21-iki számában: »Városi színház 1873.« cím alatt

-- egyes fejtegetőkre talál, mégis most, midőn színháztársulatunk folytán már a kész terv kiviteléhez értünk, kívánatos lenne, hogy az ügy menetét gátló tervezetésekből kibontakozva mindazok, kik a főczélt — vagyis a színház építését — szívükön hordják, igyekezetüket s buzgalmukat kizárólag a színháztársulat által kijelölt irányban összpontosítsák, mert nemzeti művelődésünk ezen új csarnokát csak vállvetett s egy célra irányozott közreműködéssel reményelhetjük létesíteni.

A legutóbb 1872. évi január hóban tartott színháztársulati közgyűlés a pénzügyi bizottság számokkal indokolt javaslatából ismételve örvendetes meggyőződést merítvén a kitűzött és tényleg kötelezett részvényekkel biztosított helyen emelendő épület jövedelmezősége s még a folyó 1872. évben kiépíthetése felől, a hiányzó pénzösszeg beszerzésére egy új javaslatot fogadott el, mely szerint a színháztársulat részvényese lehet az:

a) ki a színháztársulat részére legalább egy 50 kros segélyegyleti heti betét fizetésére kötelezi magát.

b) ki kötelezett részvényeit az eddigi módozathoz képest befizeti, vagy a) alatti betétre változtatja.

c) ki a színháztársulat pénztárába egyszerre 150 frtot lefizet.

Hogy nemzeti művelődésünk fejlődése s felvirágzása annál biztosabb minél szélesb, kiterjedtebb körben a polgárok egyéni öntevékenységen és részvétén gyökerezik — kétségtelen, s azért az újabban elfogadott pénzügyi tervezet czélszerűségét nemcsak az anyagi eszközök beszerzésének megkönnyítése, hanem azon még nagyobb erkölcsi haszon fokozza, hogy oly könnyű módozatot nyújt a színház-építéshez segélyzőleg járulni, melynél fogva még a szerényebb anyagi viszonyok közt élők, de az ügy iránt buzgósággal viseltetőknel is tömeges részvét reményelhető.

Színházunk felépítése közönhajt képez, felhívjuk tehát szab. kir. Székesfejérvár város s Fejérmegye t. közönségét, valamint minden ügybarátot, hogy a szétküldendő aláírási ivenek minél számosb részvények jegyzésével a hazafias cél kivitelében tetteleg közreműködni szíveskedjenek, hogy minél előbb méltó önérzettel mutathassunk azon színházi diszépületre, melyet a hazafiság emelt a nemzetiségnek, s mely az utódoknak büszkén hirdetendi, hogy népünk nemzeti hivatását nemcsak megértette, de kész is volt azt, ez irányban is, önkényt és hiven teljesíteni.

Székesfejérvárott, 1872. évi jan. 17-én.

A sz.-fejérvári színháztársulat választmánya.

Hogy az egykoru hirlapsajtó is elismeréssel fogadta mind Wertheim S. L. finanziaális tervezetét, mind pedig a színháztársulati választmány ezen felhívását, szolgáljon bizonyoságul a »Székesfejérvár« 1872. évi január hó 21-iki számának következő nyilatkozata; »Mi tiszta szívből óhajtjuk, hogy sikeres eredménye legyen e felhívásnak s felkérjük porgártársainkat, ne

mulasszák el ez alkalmat megragadni, siessenek annak idejében a kölcsönös segélyező egyletnél betétjeikkel az ügyet előmozdítani, hogy ne kellessék idegen emberek előtt pirulnunk azon meg nem bocsájtható mulasztásért, hogy még egy 12.000 lélekkel bíró Vác városának is csinos kis színháza van, nekünk pedig nincsen.»

A közlekedés tevékeny részvétele csakhamar biztosította a kölcsön fölött 80.000 frtnak fedezését is s — deazára annak, hogy a helyben építendő árvaház és evang. reform. elemi iskola költségei is nagyban igénybe vették városunk polgárainak anyagi áldozatkészségét, — többen régi részvényeiket betéti kötelezettséggé átváltoztatván, számosan pedig a Wertheim-tervezte új segélyegyleti betéteket aláírván, a színháztársulat választmánya már 1872. február hó végével azon kedvező helyzetben volt, hogy az állandó színház építését hivatalosan és tényként jelenthette s ehhez képest a színház építésére vonatkozó — előbb részletesen közölt — árlejtési felhívás tárgyalását is már márczius hó 27-én megtarthatta és magát az építési munkálatokat is ugyancsak még márczius hó folyamán megkezdethette. A »Székesfejérvár« lap szini-referense ez alkalommal valóságos dythirambokat mond a részvénytársulat gyors, buzgó, eredménydus tevékenysége s főleg Szögyény-Marich László, Szögyény Géza, Kreutzer Nándor, és Wertheim S. L. részvénytársulati tagoknak, a megyére kiterjedt eredményes gyűjtései felett, így kiáltván fel befejezésül: Lesz tehát színházunk, még pedig a kor s városi közönségünk műizlésének megfelelő temploma a magyar nemzeti nyelvnek és művészetnek! Forró óhajunk az, hogy hazafias közönségünk áldozatkészsége a művészet pártolása körül kitartó legyen, s Székesfejérvár s Fejérmegye lelkes közönsége soha ne feledje és ne tévessze szem elől, hogy Székesfejérvár városa volt a magyar színészet bölcsője, itt ápolta és nevelte nagygyá a hazafiság és nemzetiség az örökké pótolhatatlan első magyar színművészek nagyszerű alakjait!

A színház alapköve 1872 évi augusztus hó 20-ikán (Szent-István napján) tétetett le, az egész Dunántúlra szóló ünnepélyességgel. Az ünnepély rendezését vezető választmány ezen alkalomból a következő szövegű hivatalos meghívó és programot bocsátotta közre:

A székesfejérvári épülő színház alapkövének

1872. évi augusztus 20-iki ünnepélyes letételére vonatkozó sorrend.

A színházépítő részvénytársulat által az alapkövetétele ünnepére meghívott t. cz. vendégek, — a fejérmegyei és városi, összes egyházi, katonai, közigazgatási és törvénykezési hatóságok, nemkülönben a város összes intézeteinek, egyleteinek és társulatainak képviselői, valamint a színházépítő részvénytársulat tagjai a fent kitett napon, szent István király ünnepén d. e.

11 órakor a városi hatóság székházának földszített udvarán és folyosóján (melynek két szárnya a hölgyek részére lesz föntartva) hol is nmlt. Szögyény Marich László fejmegyei főispán és társulati elnök ur megjelenése s elnöki helyének elfoglalása után az ünnepély Kölcsey »Hymnus«-ának Janny József egyházi karnagy vezénylete melletti énekkar általi eléneklésével veszi kezdetét.

Az ének bevégezte után következik az alkalmi elnöki beszéd, melynek befejeztével az ország, megye és város színeit képviselő három zászló elővitele mellett, az ünnepélyben résztvevők az épülő színház alapfalaihoz indulnak, még pedig a következő sorban:

1. A zászlók után megy közvetlenül elnök ő nmltsga a t. cz. meghívott vendégektől környezve.

2. A színházépítő-részvénytársaság választmánya s az összes társulati részvényesek.

3. Az énekkar.

4. Az ünnepélyt becses megjelenésével megtisztelő közönség.

A helyszínére lett érkezés után Juraszek Ferencz ur, mint a színházépítő társulat titkára fölolvassa a már korábban a szükséges aláírásokkal ellátott oklevelet, mely is a forgalomban lévő ércpénzdarabokkal egyetemben, egy üveghengerbe zárva, a kivésett alapkő üregébe elhelyeztetik, mire a gondosan betapasztott alapkő Hübner Nándor ur, mint a színházépítését vezető építész segédkezése mellett Szögyény Marich László társulati elnök ő kegyelmessége által ünnepélyesen letéttetik.

Az ünnepélyt a »Szózat« eléneklése zárja be.

Kedvezőtlen idő esetében az elnöki beszéd s az okmány felolvasása s az énekkarok előadása a városház termében fog végbemenni, és csakis az alapkő letétele eszközöltetik a helyszínén.

Délutáni 1 órakor a »Magyar Király« dísztermében közebed leend, melyben a kívánczók neveiknek az e végre nyitott a székesfejérvári takarékpénztárban, úgy Bóné Géza megyei főjegyző, Dieballa György gyógyszerész, Fanta Adolf városi főorvos, Hahn testvérek és Szekerák és Hornyánszky uraknál találtató aláírási ívekre leendő beírása s 2 frt 50 kr. o. é. lefizetése mellett vehetnek részt.

Délutáni 5 órakor a színházépítő-társaság pénztára javára a lövölde helyiségeiben 50 kr. o. é. bemeneti díj mellett tombola játékkal egybekapcsolt zene- és tánczestély fog tartatni. A tombola táblákat 40 kr. o. értékért a cél iránti tekintetből hölgyek árusítják el. — A tombola bevégezte után 7 órakor táncz.

A fent jelzett ünnepélyre, valamint a közebed és lövöldei estélyre a nagyérdemű megyei s városi közönség tiszteletteljesen meghivatik és szives részvétele kéretik.

Kelt Székesfehérvárott, 1872. aug. 14-én. — A színházépítő társulat nagy választmánya megbízásából, az ünnepély rendezésével foglalkozó
alválasztmány.

Dr. Ligeti József, részvénytársulati alelnök pedig az akkor Hattyúffy Dezső szerkesztésében vasárnaponként megjelenő szokott »Székesfejérvár« augusztus hó 18-án kiadott 33-ik számában a következő hivatalos felhívást közölte :

»**Felhívás.** A Székesfejérvárott épülő színház alapkövének ünnepélyes letétele folyó évi augusztus 20-án délelőtt 11 órakor fog az építő részvénytársaság nagyméltóságú elnöke Szögyény Marich László megyei főispán ur által eszközöltetni, mely ünnepélyre a színházépítő részvénytársulat összes részvényesei a kitett időben a városháznál leendő szives megjelenésre ezennel fölkéretnek. — Kelt Székesfejérvárt, 1872. aug. 14. A választmány meghagyása folytán dr. Ligeti József, alelnök.«

Augusztus hó 20-án a Pauer János, h püspök pontifikálása s teljes egyházi segédlet mellett megtartott Szent-István napi ünnepélyes templomi szertartás és körmenet után, Szögyény Marich László, Fejérmegye főispánja s a részvénytársulat és a színház építési nagyválasztmány elnöke, délelőtt 11 órakor, egy érette menesztett küldöttség élén megjelenvén a zöld galakkal, szőnyegekkel s zászlókkal feldiszitett és a város és megye mindkét nembeli diszes közönsége által megszállva tartott városház udvarán, Zuber József, Székesfejérvár szab. kir. város főispánja által a következő apostrofálással fogadtatott :

»Kegyelmes úr!

Örömmel ragadom meg az alkalmat, midőn excellentiád e ház küszöbét átlépve, becses megjelenésével bennünket szerencsételtetni méltóztatik, e város tisztikarával egyetemben üdvözölhetni.

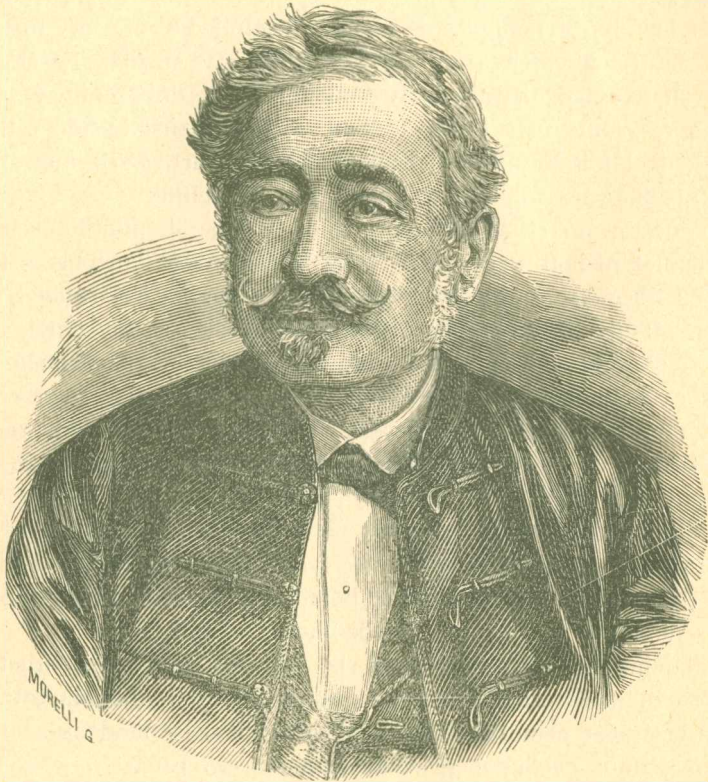
Valamint egyszersmind azon hő kívánatunkat kijelenthetni, hogy Nagyméltóságodat, ki ezúttal ismételt tanujelét adni méltóztatott, hogy e város felvirágzásáért nemcsak áldozni, de fáradozni is mindenkor kész, — a mindenható számos évekig megelégedésben éltesse. Éljen!»

A Janny József vezényelte énekkar által előadott Hymnus után Szögyény Marich László a következő remek, alakilag és tartalmilag classikus szépségű beszédet mondotta :

»Alig néhány hó telt el, mióta kevés lépésre azon helytől, hol ma sz. kir. Székesfejérvár város a jövő színházának alapkövét leteendők vagyunk, ezen ősrégi magyar város egykori utolsó maradványai leromboltattak. — A távolság, mely e két helyet egymástól elválasztja, csak pár öl; de azon időközt, melyben ama várfalak ország- s szabadságvédő harcainkban a pogány ellenség támadásainak ellentállottak, s a mai nap között, midőn a a béke áldásai közt a színészet muzsájának csarnokot emelünk, századok

teltek el, melyek szeretett hazánk fény- és hanyatlási korát, — öröm és gyásznapjait foglalják magukban.

Ezen hosszú időszakban élt ősünknek egyrésze, megérte az utolsó Árpádok, Nagy Lajos s a Hunyadiak nagy korát; de másik része megérte s átszenvedte a tatárpusztítást, a mohácsi vést s a félhold zsarnok uralmának sanyaru éveit.

Id. Szögyény-Marich László. †

Nem ez alkalomra való annak fejtegetése, miért tűnt le oly hamar országunk s nemzetünk egykori nagyságának s fényének rövid korszaka; s mi okozta viszont annak hanyatlását és gyakori szerencsétlenségét? — a 19-ik század fiainak s különösen minékünk öregebbeknek — szintén fön lön a sors által tartva a szerencse állhatatlanságát s az emberi dolgok változékonyságát hazánk állapotában s nemzeti életünkben közvetlenül tapasztalhatni

Megértük s átéltük ugyanis a kiváltságos osztályra szorítva volt alkotmányos szabadságterén, valamint a közművelődés mezején való sajnos elmaradásunk férfias felismerésének és ennek folytán munka, tevékenység- s áldozatkészségre való ébredésünk korszakát, az állami létünket alakító, nagy horderejű 1848-diki törvények alkotásáig, a magyar akadémia s a nemzeti színház felállításáig, ezen korszak halhatlan szellemi bajnokaival: a felejt- hetlen nagy József nádorral, Széchenyi Ferencz, Festetics György és Nagy Pállal; és később Széchenyi István, Wesselényi, a Dessewffyék és Deák Ferenczczel, a Kisfaludyakkal, Kazinczyval, Kölcseivel, Eötvössel, Petőfivel és Vörösmarty Mihálylyal! — De megértük és átszenvedtük az egyes alkotmánysértésektől Világosig, s onnan a legközelebbi időkig azon szomorú évtizedeket is, melyekről hazai történelmünk évkönyveinek lapjain az 1848-iki nagy vívmányoknak erőszakos elnyomása, ezer éves alkotmányunknak ön- kényes elkobzása, s a nemzeti erő s akaratsnak leigázása van gyászbetűkkel feljegyezve.

Most — hála a Mindenhatónak — ezeken túl vagyunk! — Állami alkotmányos és nemzeti létünknek főalapjai újabban megerősítettvén, s ün- nepélyesen biztosítottván, és — mély, erős meggyőződésem szerint — általános világ, nagy európai bonyodalom nélkül tőlünk többé el nem ragad- tathatván, magunk alkotta cél- és időszerű törvények védpaizsa alatt egé- szen saját benső szellemi s anyagi jólétünk fejlesztésének s megszilárdításának szentelhetjük összes erőnket s igyekezetünket. A minek eredményét már most is bő mértékben tapasztalhatjuk; mert nem hihetem, hogy bárki is pártszenvedély által annyira el lehessen vakítva, hogy el nem ismerje, miként erkölcsi s anyagi haladásunk az utolsó öt év alatt oly örvendetes lendületet nyert, milyent hazánk kulturai történelme ily rövid idő alatt a multban fel- mutatni nem képes.

Nem szólok állami s alkotmányos intézményeinkről; noha ezeket illetőleg, az alkotmányos szabadság törvényszerű legteljesb élvezetét épen a létező élénk párttusák és küzdelmek jelzik, melyekről elvégre is az igaz, a való, s az a mi a nemzet érdekének maradandóan megfelel, fog győzelmesen kikelni; de mellőzve ezeket, ki tagadhatná, hogy ipar s kereskedelem nálunk is virágzásnak indul, a tisztességes kereset számtalan utjai s módjai min- denki előtt nyitvák, tudomány, művészet s irodalom és ezzel a közművelődés — ámbár épen ezen a téren még sok a teendő — szép reményeket keltő fejlődésnek örvendenek, szóval: hogy a magyar nemzetben pezseg az élet, duzzadnak az erek, sebesebben kering a vér, míg szive — mint mindig, úgy most is — egyedül az imádott haza javáért s dicsőségeért dobog.

Nem lehetett volna tehát alkalmasabb időpontot választani, mint a mostanit arra, hogy sz. kir. Székesfejérvár városa lakóinak egy része, egy régi közkivánatot teljesítendő, egy helybeli színház építésének eszméjével és

tervével foglalkozzék, s ennek kivitelét halasztás nélkül munkába vegye, — mely czélra a városi közönség érdemes képviselősege szokott hazafias áldozatkészséggel nem messze a lerombolt egykori várfalaktól, egy szép, tágas és alkalmas telket ajánlva fel; a városi és megyei közönség meleg részvéte és érdekeltsége pedig a szükséges pénzerőt aránylag nem sok idő alatt kiteremtette; nem lehetett volna — mondám — erre kedvezőbb időpontot találni, mint a mostanit, mikor a törvényhozás az egész országnak jólétéről, a városi hatóság pedig jeles főnökeinek bölcs vezetése alatt, e város külön erkölcsi és anyagi javának emeléséről gondoskodván, s az e végre szükséges komolyabb intézkedésekben fáradhatlan tevékenységet fejtvén ki, eljöttek látszott az idő, midőn szeretett városunk minden irányában észlelhető örvendetes emelkedése immár megkívánja, sőt követeli, hogy az üdítő, mulatva tanító, erkölcs-szelidítő s az életet szépitő művészetnek ápolása a közművelődésnek általunk is melegebben felkarolandó eszközei közé soroltassék, s hogy a Muzsák és Grátiáknak városunk falai közt is állandó, diszes hajlék szereztessék. Hogy a művészet számos ágai közt a színművészet minden időben a közművelődés terjesztése egyik leghatályosb tényezőjének ismertetett, az ó- és ujkor tapasztalatai tanusítják. Még most is fennállanak Görög- s Olaszthonban a görög és római nemzetek által a színművészet különféle nemeinek gyakorlására ezer év előtt pazar fényűzéssel emelt nagyszerű építményeknek romjai, s alig bontakozott ki világrészünk a középkor vasbilincseiből, a nemzetek azon mérvben, melyben a polgárosodás ösvényén előre haladva, a tudomány és művészet kiaknázására fogékonyabbakká lettek, a színiművészetet is kül- és bejterjedelemben nevedett pártolásban részesítették; — és már a mult század vége a külföld majdnem minden városában kisebb-nagyobb fénynyel felszerelt színházakat látott épülni.

Hazánk e tekintetben is hátramaradt, mert állami és nemzeti létének fentartásával, s annyi veszély elleni védelmezésének nehéz, véres munkájával volt századokon át egészen elfoglalva, kedves anyanyelvünk kezdetleges állapotából kibontakozni s a színi művészet által megkívánt tökélynek magasabb fokára emelkedni nem tudott; s azért a magyar színészet még e század elején is többnyire csak fordított idegen színműveknek vagy népies bohózatoknak vándortársulatok által valamely vendéglői teremben, sőt néha csak egyszerű fészerben történt kezdetszerű, szegényes előadásával volt képviselve; míg végre nemzetünk geniusa az általam jelzett ébredési korszakban szövéténekével ezen elhagyott tért is megvilágítván, nemcsak az ország fővárosában állandó nemzeti színház alapított, de az ország majdnem minden népesebb városában kisebb-nagyobb színházakat látunk emelkedni és megnyilni.

Méltó tehát, hogy sz. kir. Székesfejérvár városa, melynek multja nemzeti életünk legfényesb nyilvánulásaival szorosán össze van fűzve, a többi

hazai testvérvárosok mögött e tekintetben sem maradjon hátra, és hogy — minden szépet és jót melegen felkaroló — érdemes lakói szintén birjanak a kor- és művészet igényeinek megfelelő díszes színház-épületet, melyben az élet különféle hivatásaiban folytatott komoly működéseik után a nap fáradalmaikt kipihelve, üdülést s a bel- és külföld nagy szellemei mester- műveinek előadásaiban, az izlés finomodása mellett, nemes élvezetet találjanak, és hol az ember dráma és tragoedia kifogyhatatlan változékonysága jeleneteit és ellentéteit, mintegy személyesen átélve, létünk nemesebb céljai felé való törekvésére s aljas rugóitól s szenvedélyeitől undorral való elfordulásra példát és ösztönt merithessenek.

Ezen tekintetek lebegvén a színházépítő társulat keletkezése és alakulása óta mindig szemem előtt; annak becses felhívása folytán a kitűzött nemes cél létesítésére gyenge tehetségem szerint annál szivesebben működtem közre, s a társulatnak elismerésre méltó fáradhatlan munkálódásában annál teljesb készséggel vettem részt, mivel köz- és magánéletem sokféle viszonyai által e derék városhoz szorosban kapcsolva és már 30 év előtt érdemes polgárainak díszes koszorujába felvéve lévén, annak javát, dízét és felvirágzását szívem legbensőbb melegével ápolom, és ennek tettleges tanusíthatására minden alkalmat örömmel megragadok. De volt ezenkívül egy más, fontosabb tekintet, mely nem engedte, hogy a társulat megtisztelő felhívásának meg ne feleljek, és azt jobb, fiatalabb erejű vezénylet keresésére utaltam.

A magyar színészet pártolása ugyanis hazánkban nemcsak általános kulturai, de sajátlagos nemzetiségi viszonyaink közt e mellett még nemzeti, és így bizonyos tekintetben politikai mozzanattal is bir, amennyiben az a világ legműveltebb népei közé fajrokonok nélkül gondviselés szerűleg beékelte, nem nagyszámu magyar nemzetünknek a távol keletről hozott drága anyanyelve művelésére, tökéletesítésére, és nemmagyar ajku polgártársaink között kényszernélküli terjesztésére, valamint a magyar irodalom korlátolt terének tágitására, s jelesb terményeinek az egész művelt világ általi megismertetésére s megkedveltetésére nagy hatást gyakorol, és így leglényegeseb nemzeti érdekeink tekintetéből különös gondot és figyelmet érdemel; már pedig fajunk nemzeti egysége s egyéniségének gondos megőrzése, annak a tudomány és művészet pályáján való haladása általi nemesedése, és ekként egyrészt a legműveltebb európai nemzetek sorába való léptetése, másrészt az ő, ezen — apáink vérével szerzett — haza földén Isten, világ előtt megillető kiváló állásban való megtartása, s nyílt és alattomos ellenei irányában leendő okos, de erélyes megvédelmezése, ez képezte mindég, és fogja minden időben és viszonyok közt képezni politikai hitvallásom legelső, legfőbb ágazatát, és ezt tartom a nagy Széchenyivel nemzetem minden igyekezete és munkálódása legszentebb, legfontosabb feladatának; mert ő sze-

rinte politikai intézmények, jogok és szabadságok elnyomathatnak, de idővel és kedvező viszonyok közt ismét visszaszerezethetnek; az elvesztett nemzetiség ellenben semmi többé vissza nem hozhatja.

Ily szempontból tekintvén én az épülő színház koinolyabb társadalmi, kulturai és nemzeti jelentőségét s rendeltetését, legbensőbb rokonérzelemmel üdvözöltem, kísértem s óhajtottam gyenge erőmmel elősegíteni az érdeemes társulat hazafias igyekeztét, mely már most — többféle nehézségnek csüggedést nem ismerő kitartással lett szerencsés leküzdése után — a földből mindinkább kiemelkedő falakban megtestesülve áll önök előtt!

És azért nem csak mint a színházépítő társulat elnöke, nem csak mint szab. kir. Székes-Fejérvár városának polgára, de mint legszentebb nemzeti érdekeink fejlesztése, biztosítása és megszilárdítása nagy munkájának egyik csekély, de régi hű napszámosa, legélénkebb hazafiui örömmel teszem le önökkel ma, első sz. királyunk országos névünnepén sz. k. Sz.-Fejérvár városa jövő színházának alapkövét, mint oly épületét, mely — midőn azt ezen classicus magyar földön Thália istenasszony egy új, diszes nemzeti templomául avatjuk föl, egyszersemind ama lerombolt kőfalak közelében — kül- és belveszélyektől mindig fenyegetett legdrágább kincsünk, magyar nemzetiségünk szellemi védfalainak folytonos éberségre, munkára, kitartásra és magunk iránti hűségre intő őrtornyát fogja képezni!

Ezután nincs egyéb hátra, minthogy önzéstelen működésünk eddigi eredményét a városi, megyei és az egész magyar hazai közönség szellemi s anyagi pártolásába ajánljam, hogy önöknek nagybecsű megjelenésökért a társulat nevében meleg hálát mondjak, s önöket tisztelettel megkérjem, miként az alapkö-letételének ünnepélyét becses megjelenésükkel emelni méltóztassanak; azon mindnyájunk szívében folytonosan élő legőszintébb hazafias kívánat nyilvánításával fejezván be szavaimat: Éljen s országojjon sokáig dicsőségesen felséges urunk királyunk! drága anyanyelvünket kedvelő felséges, koronás királynénkkal! — Éljen s viruljon imádott hazánk! — Éljen, virágozzék s emelkedjék ismét egykori fényére sz. k. Sz.-Fejérvár városa, minden rendü lakóinak lelkes, magyar közönségével!!!

A többször megisméltendő frenetikus hatást keltett e nagyszabású szónoklatra Novák Kálmán, Székesfejérvár szab. kir. város polgárnagyja, a következőleg felelt:

»Nagyméltóságú valóságos belső titkos tanácsos ur!

Fejérmegye főispánja, kegyelmes uram!

Ki a jelenkor törekvéseit éber figyelemmel kíséri, ki annak irányát s célzatait elfogulatlan érdekeltséggel követi, meggyőződni kénytelen, miszerint a közművelődés általános fejlesztése és terjesztése, úgy társadalmi viszonyaink nemesbitése és emelése azon magasztos cél, melyre századunk kiválóan hivatva, nemzedékünk mintegy az isteni gondviselés által kiszemelve s rendeltetve lön.

Szeretett hazánk s nemzetünk e fontos küldetését rég felismerve, s honfiai kötelmeitől vezéreltetve, évtizedek óta ernyedetlen buzgalommal, s majdnem erejét meghaladó áldozatokkal munkálkodik e kettős szent cél elérésén; e nemes ihlettsége szülte hazánkban a legüdvösebb és legbecse- sebb tudományos s művészeti intézeteket, s ez ébreszté azon nemeskeblű vetélykedést, melylyel szeretett honfitársaink egyenlő bensőséggel, egyenlő kitartással a tudományokat és művészetet meghonosítani, s minél szélesebb körben terjeszteni igyekeznek.

Igy keletkeztek nemzetünk kegyeletes adakozásai folytán Pesten — országunk fővárosában — a tudományos akadémia, a Ludoviceum, nemzeti színház, Kisfaludy-társaság, s egyéb tudós s tudományos intézetek; így ke- letkeztek a vidéken országunk majdnem minden városában az önképző- s olvasó körök, a casinók és színházak; s így keletkezett végre ezelőtt mint- egy félszázaddal e város területén is egyike az első magyar színházaknak.

Szerény és jelentéktelen falak voltak ezek, melyeket e város s me- gye néhány lelkesebb buzgó fia kegyeletteljesen a vándor múzsának men- helyül szentelt, de e szerény színpalak tisztelet és tekintélyre emelkedtek ama dicső cél által, melyet nemzeti létünk jövője, ugy a hazafiai törekvé- sek küzdelmei kijeleltek.

Nemzetünk egy idegen származásu kormány által anyanyelvétől megfosztatván, s nemzeti jellege és sajátágaiból kivetkőztetvén, a nemzet ujjá születése volt ama nagy mű, melyre minden erőnek hatnia, minden hazafias érzületnek irányulnia s összpontosulnia kellett; a magyar nyelv művelődése és megkedveltetése, a feledett hazai történelem s hősei emléké- nek felelevenítése, s ekként a sülyedett nemzeti önérzet gerjesztése és meg- szilárdítása, ez vala ama nagy cél, melyet a korszellem kijelelt, s melynek elérésén városunk szerény színpaljai között is — azok keletkezésekor — néhány buzgó s elszánt férfiú, sulyos nélkülözések közt működött.

De a mily nagy s dicső volt a kitüzött cél, s a mily nehéz és ké- tes a küzdelem, oly fényes s áldásdussá vált a siker s eredmény; mert ime a nemzeti nyelv ismét mienk, és pedig mienk oly tökélylyel, minővel azelőtt soha sem volt, s a nemzeti önérzet a magyar kebelben oly tiszta és szilárd, hogy azt többé sem a lezajlott véres viharok dulásai, sem elleneink ármánya s fondorlatai megingatni képesek nem valának.

E hazafias, lelkes küzdelmek alapíták meg hazánk fényesebb, reményteljesebb jövőjét; a meghonosult tudomány s művészet, üdvös, korszerű törvények, s bölcs, hazafias érzelmű kormány nemzetünknek uj, szebb korszakot alkottak, egy korszakot, melynek jelszava a haladás; s vala- mint e hatalmas jelszó varázs ereje előtt ledölni látjuk régi, elavult intéz- ményeinket, hogy romjain ujjab s tökéletesebb intézmények emelkedhessenek,

ugy bárhova tekintsünk is szeretett hazánkban, mindenütt újabb s újabb mozzanatait találjuk a terjedő közművelődés és fejlődő polgárosodásnak.

A haladás ösztöne ekként hazánkban felébredvén, s elterjedvén, kedvelt szülővárosunkat is érintetlenül nem hagyhatá, s örömmel tapasztaljuk, hogy városunk közönsége is a kor igényeit méltányolván és felkarolván, valamint egyrészt a tudomány és művészetek terjesztéséhez tetemes áldozatokkal járul, ugy másrészt rég meggyőződött arról, hogy bármily kegyeletes emlék csatolja is őt régi szinfalaihoz, e csarnok többé szép rendeltetésének meg nem felel és egy újabb, czélszerűbb épület által pótolandó.

De jóllehet mindannyian éreztük e nagy hiányt, s bár mindannyian óhajtottuk annak mielőbbi orvosoltatását, mégis csak kevesen voltak közülünk, kik vállalkoztak eme közóhajtás tetteges megvalósítására; 1870. év július havában alakult néhány lelkesebb polgártársunk közül azon társaság, mely czélul tűzte ki magának »ezen ős királyi városban, habár áldozatokkal is, a magyar színművészetnek, mint a nemzeti nyelv és irodalom fejlesztése egyik legbiztosabb tényezőjének, templomot emelni,« s ime alig két év multával emelkedni látjuk e templomot, emelkedni oly mérvben s alakban, hogy az legmerészebb reményeinket felülmulja, s arra mindannyian büszke megelégedéssel tekintsünk; az érdem és dicsőség tehát, melyet e mai napon megünnepelni készülünk, nem mindnyájunké, az azon keveseket illeti, kik buzgó kitarással fáradoztak e becses mű létrehozásán; s midőn végigtekintek e férfiak során, hogy polgártársaim nevében nekik forró hálámat s köszönetemet nyilvánítsam, nem mulaszthatom el, hogy mindenekelőtt hálám adóját Nagyméltóságodnak, mint ezen vállalat buzgó elnökének ne rójam le.

Rég megszokta már e város közönsége, hogy ügyeiben, melyek behatóbb tapintatosságot, férfias kitarást, s áldozatkész munkásságot igényelnek, Nagyméltóságod bölcs vezérlete alá sorakozzék; s méltán, mert Nagyméltóságodat e vezérletre nem annyira magas hivatala s kiváló polgári állása, mint inkább magas értelmi műveltsége, jeles tudományos képzettsége, és a közszeretet s tisztelet emelték; fogadja tehát Nagyméltóságod e város hatósága s polgárai részéről buzgó fáradozásaiért szívünk forró háláját és köszönetét, s fogadják önök is mindnyájan, kik e jeles mű létrehozásán közreműködtek, szívünk őszinte elismerését; legyenek meggyőződve, hogy mi mindenkor hű kegyelettel fogunk e műre tekinteni, mely nem egyedül a művészet szentelt csarnoka, hanem polgári hála és elismerésnek is záloga és szilárd emléke leend; s legyenek meggyőződve, hogy valamint szívünk forrón óhajtja, hogy legyen e hazának és városnak sok ily lelkes áldozatkész fia, ugy őszinte szívünk mélyéből fakad azon forró kívánság, hogy a mindenható Isten Ő Nagyméltóságát id. Szögyény László urat, mint a székesfejérvári színház-társulat elnökét, s e társulat érdemdús választmányát sokáig s boldogul éltesse!«

Novák Kálmán beszédének elhangzása után a városháza udvarán összegyűlt közönség, az augusztus hó 14-én kiadott program által 1. 2. 3. és 4. pontjai alatt megállapított sorrendben, — az országos, a megyei és a városi zászló elővivése mellett, — kivonult az épülő színház helyére, hol a menetet ünnepies fehérbe öltözött s nemzeti szalagokkal és virágokkal ékesített fiatal hölgyek fogadták, névszerint: Ámon Vilma, Detrich nővérek, Fischer Matild, Horváth Böske, Janny Mariska, Löv nővérek, Mészöly Lenke, Ónás Netti, Ráder Gizella, Radulovics Ida, Rosztagni Karolina, Szöllösy Elvira, Tángl Róza, Tóth nővérek és Töltényi Janka. Itt mindenekelőtt Juraszek Ferencz, vál. titkár felolvasta az alapköbe elhelyezni határozott következő szövegű alapkő letételi okmányt:

EMLÉKIRAT

a székesfejérvári színház ünnepélyes alapkőletételének alkalmára.

A dicsőült költőkirály Vörösmarty Mihálynak emlékére alakult és halhatatlan szellemének védszárnyai alatt nemesen működő, szépirodalmi s ismeretterjesztő társas körnek 1869. év november 14-én tartott közgyűlése alkalmával, Varga Zsigmond orvostudor és választmányi tag ur által indítványba hozatott egy szab. kir. Székes-Fejérvár városában építendő állandó színház eszméje. Ős királyi városunkban, hol a hazafiság — egykoron — első ízben ringatta a nemzeti színészet bölcsőjét, az indítvány élénk visszhangra és osztatlan lelkesedésre talált, oly annyira, miszerint nyomban ellön határozva, sz. kir. Székesfejérvár városa képviselőtestületét, valamint a minden jó és nemesért egyaránt buzgolkodó helybeli takarékpénztári társulatot, mely az indítványba hozott nemes eszmének majdan leendő foganatosítása céljából tudvalevőleg éveken át adományozva, már több ezer forintra menő összeget kamatoztat, megkeresni az iránt, hogy a kebelökből választandó bizottmánynak, az indítványozó Vörösmarty-kör küldöttségével együttesen tanácskozva, az építeni kívánt állandó színház eszméjének megvalósítását, a közel jövőben létrehozzák.

A Vörösmarty-kör részéről eszközlött megkeresés folytán a közgyűlés, valamint a takarékpénztár kebeléből választott bizottmányok kiküldetvén, az ekként ideiglenesen megalakult színházi bizottmánynak 1869. évi november hó 25-én tartott ülése alkalmával első teendője vala a felett tanácskozni, vajjon mely helyre építtessék az állandó színház, továbbá, miként és mely uton fedeztessenek annak költségei?

Az elsőre nézve ki lön szemelve a »Nádor-utca« felső részén a régi vártorony mellett fekvő kis-sétatér, miért is, hogy a bizottmány megkezdett működését eredménynyel folytathassa, mindenekelőtt czélszerűnek látta a városi képviselőtestületet megkeresni, hajlandó volna-e a jelzett sétatérnek egy részét az állandó színház javára nagylelküleg átengedni.

A másodikra, vagyis az építendő színház költségeinek miként leendő fedezésére nézve, albizottság küldetett ki a szükséges terv és alapszabályok elkészítése végett.

A nemes városhoz intézett megkeresés — a mint az előre látható volt — nem maradt sikertelen, sőt ezuttal városunk egykori fényes múltjához valóban méltólag és teljes következetességgel gyakorolta hazafiságát a közönség, a midőn az 1869-dik évi 4885/367. és 5066/432. számú közgyűlési határozatokkal — adománykép — nagylelkűleg felajánlotta azon telket, melyen jelenleg színházunk épül.

Az albizottság által javaslatba hozott alapszabálytervezet az ideigl. bizottmányhoz betérjesztvén, azonnal felhívás intéztetett Fejérvármegye és város közönségéhez az iránt, hogy tömeges részvét és anyagi segédkezés mellett emeljen templomot a közművelődésnek, lelkesedve az ösök dicső emlékéen, kiknek hazafias pártfogása folytán — félszázaddal ezelőtt — e városban találta fel hosszabb időre menhelyét a szép hazától majdnem végkép száműzött nemzeti színészet!

Az 1869. év végén kibocsájtott felhívásnak gyújtó hatása volt, oly annyira, hogy az ideigl. bizottmány által elkészített és 1870. évi május havában némi módosításokkal, ugyanaz év jul. 29-ikén 13,275. sz. a. kormányilag végleg jóváhagyott alapszabályok értelmében az 1870. év junius 12-én tartott közgyűlésen, a társulat megalakult és pedig az elnöki állomásra közfelkiáltás mellett, az osztatlan bizalom ő nagyméltósága a megyei főispán id. Szögyény Marich László úrnak személyében, kinek lángoló hazaszeretete és a közügyek vezérletében tapasztalt bölcsesége, valamint sz. kir. Székesfejérvár városa és annak polgárai iránt minden alkalommal tanusított szives odaadása és nemes rokonszenvezése mindenki előtt ismeretes, s ki már az ideigl. bizottmányban is teljesítette a fontos elnöki teendőket, összpontosult, az alelnökséget továbbá a bizalom az ügybuzgó dr. Ligeti József urra ruházta, pénztárnok lön Kreutzer Nándor, ellenőr Clama Alajos, jegyző Juraszek Ferencz, a választmány többi tagjai pedig: Braun József, dr. Fanta Adolf, Fekete János, Fittler Béla, Flatt Ágoston, Gebhardt Ignác, Hahn Armin, Horváth Imre, Karl György, id. Námesy Ferencz, Németh Lajos, Say József, Say Rudolf, Szelke Kristóf, Szepelt Nándor, Töltényi Antal, Varga Zsigmond, Wertheim S. L., Zalay Alajos és Zuber József urakból választattak.

A nagy közönségnek élénk részvéte és a megalakult színházi részvénytársulatnak anyagi tekintetbeni gyarapodása következtében, az 1870. évi nov. 12-én a választmány az építendő színház tervének elkészítése iránt tanácskozáva, e részben Karl György választmányi tag és építész ur lön felkérve, hogy ismert egyszerűségénél fogva, tegye magát a főváros legkitűnőbb építőmestereivel egy czélszerű és anyagi viszonyainkkal párvonalban álló tervnek elkészítése végett érintkezésbe, mely megbízás folytán az 1871.

évi február hó 2-án tartott választmányi ülés kedves meglepetésben részvett, a midőn hazánk legkitünőbb építészei, Koch és Skalmitzky urak által készített tervek bemutatattak.

A terv, mely külsin és műizlés tekintetében, valamint belső felosztás és arányainál fogva noha teljesen igazolta nevezett hazai építészeinknek művészetébe helyezett bizalmat, s bár a választmánynak határozott tettségével találkozott, mégis némi módosítások és anyagi viszonyainknak komoly számbavétele mellett csak 1871. évi június 21-én lön végleg elfogadva, mely alkalommal egyszersmind a kivitelre nézve is a kellő intézkedések megtételni határozottak.

A választmánynak pontos eljárása, s kiválólag az építészeti és pénzügyi szakosztályoknak buzgalma és a gyakorlati kivitel módozatainak megállapítása körüli nemes versenye f. év elején a kérdést annyira megérlelé, miszerint a mintegy 130,000 forintban előirányzott tervnek megvalósítása iránt a különböző munkálatokra tett zárt ajánlatok ez évi mártius havának 27-én felbontatván, ezekből kitűnt, hogy a kőműves-, ács-, és kőfaragó munkálatokra Hübner Nándor és Schmidt Károly urak, az asztalos munkára Bachheimer Nándor, Máté Pál és Simon Lajos, a lakatos munkára Markus Simon, a szinezésre Heyder Keresztély, az üveges munkára Schnetzer József és Nándor urak, mindannyian helybeli építészek és iparosok vállalkoztak.

Az építkezés megkezdése, illetőleg az első ásonyomás — Isten nevében f. évi ápril 28-ik napján történt, a munka teljes befejezése pedig 1873. évi október 20-ikára van megállapítva és szerződésileg kötelezve.

És most e mai napon, im letesszük a nagy királyok szent sírhalmi fölé a közművelődés újabb diadalának alapkövét, szilárdul álljon rajta a nemzetiség Pantheonja, mely évezredekken át hirdesse e sokat szenvedett hazának majdan felviruló szellemi nagyságát!

Kelt Székesfejérvárott, 1872. évi augusztus 20-án, sz. István királyunk nagy ünnepén.

Szerkeszté: **Juraszek Ferencz**,
színház választmányi jegyző.

Azután Horváth Böske, a nőegylet választmányi tagja és titkára, ekkép üdvözölte Szögyény-Marich Lászlót:

»Nagyméltóságú Elnök Úr!

Fogadja kegyelmességed ez ünnepély alkalmából a helybeli nőegylet, illetőleg a város hölgyei hálás elismerése és őszinte köszönete zálogául Székesfejérvár leányaitól e koszorút!

Engedje a mindenható, hogy nagyméltóságod s az összes részvényes urak legnemesb törekvését és honfiai áldozatkészességét mielőbb, e szerény koszorúnál egy sokkal nagyobb jelentőségű koszorú, a már teljesen felépült színház ünnepélyes megnyitása koszorúzza meg!

És erre Szögyény-Marich László:

»Érzékenyen meg vagyok hatva szeretett városunk jeles hölgyeinek e nagybecsű gyengéd figyelme és diszes ajándéka által, mellyel — úgy hiszem — nem a hiú élvezetnek, hanem a művelődés és nemzetiségünk szent ügyének tett szerény szolgálatainkat akarták jutalmazni. Ily nemes felfogással bíró és melegen érző lelkes honleányok a hazának csak hű fiaikat, e városnak derék polgárokat fognak nevelni, s szép kezeiknek gyengéd ápolása alatt az általunk ültetett kis csemete csakhamar gazdag gyümölcsöket hozó terebélyes fává fog felnőni. Engedjék tehát kegyetek, hogy az általunk alapított intézetet főként a fejevári lelkes hölgyek szeretetteljes párolásába ajánljam, a miben fenmaradásának s felvirágzásának legbiztosabb kezességét találok, és fogadják megbecsülhetetlen elismerésükért magam és a társulat nevében legmelegebb hálánkat, azon részemről ígérettel, hogy ezen diszes koszorut, mit a fejevári jeles hölgyek női erényeinek kedves jelképét, közéltem hosszú pályáján nyert kitüntetések egyik legkedvesebb jelvénye és emlékeként fogom gondosan megőrizni.«

A monumentális, szép ünnepély a Szózat eléneklésével ért véget. Délben a »Magyar király«-hoz címzett szállóban száz teritékű diszebéd volt, melyen felköszöntőt mondtak: Szögyény-Marich László a királyra, — Zuber József a királynéra és Rudolf trónörökösre, — Havranek József Szögyény-Marich Lászlóra, — Dr. Ligeti József a megyei s városi hatóságra, — Bóné Géza a takarékpénztár és a Vörösmarty-körre, — Say Rezső a fejevári hölgyekre, — Dr. Fanta Adolf Skalnitzky és Kochra, — Barkács Gusztáv Juraszek Ferenczre, — Zsömböri Ede a hazára, — Udvardy Vincze Schwarcz Gyulára, — Tury Antal Ajer Mihályra, — Strausz Salamon Hübner és Schmidtre stb. Együttal elfogadtatott Obláth Frigyes azon indítványa, hogy a színházat megnyitó prológra, 100 arany jutalommal, pályázat hirdettségék. (Jókai Mór nyerte meg.) Este fáklyásmenet és a lövöldében tartott — tombolával összekötött és fényesen sikerült — táncmultság fejezte be az emlékezetes ünnepnap programját. Az alapköteteli ünnepélyből befolyt 93 frt 73 kr. a részvénytársulat pénztárába bevételeztetett.

A színház fő- és melléképületeinek — a részvénytársulat választmányának 1872. évi márczius hó 3-án hozott gyűlési határozata szerint — 1872. évi október hó 30-áig tető alá kellett jönniök, a vállalkozókkal szerződésileg kikötetvén, hogy a melléképületek 1873. évi április hó 15-ikén lesznek megnyitandók, maga a színház pedig 1873. évi október hó 20-ikán fog a közhasználatnak átadatni. Azonban a választmány e határozata csak Potemkin-féle papírfalu maradt, a mennyiben főleg Hübner és Schmidt az építési munkálatokkal oly csigamódra haladtak csak, hogy még az ideális »Székesfejevár« is nem egy izben kifakadt e lassúság felett, irván, hogy a vakondok turása is gyorsabb ennél s Herschel-féle telescopok meghozatalát

ajánlván, melyekkel a munka előmenetele megfigyeltessék. Sokkal komolyabb jellegű volt ennél azonban egy más tárgyú felszólalás, mely a »Székesfejérvár« 1872. évi augusztus hó 25-ikén kiadott 34-ik számában jelent meg s melyben tekintettel ama különös kerengő hirre, hogy az építés 40.000 frttal többbe kerül, mint az számítva volt és hogy a részvényesek fizetési kötelezettségeiket nem teljesítik rendesen, a színház-választmány a közvélemény megnyugtatása végetti nyilatkozattételre felhivatik. Úgy tudom, hogy a választmány ez utóbbi tételre megnyugtatólag felelt ugyan, de — sajnos — kétségtelenné vált ezúttal is már azon fáma, hogy a részvénytársulat, daczára az újabban eszközölt 80.000 frtnyi kölcsönfelvételnek, máris ismételve anyagi zavarokkal küzd. Ezt bizonyítja a részvénytársulat feloszlása tárgyában 1897. évi január hó 16-án kelt s gróf Zichy Jenő, Pfinn István, Herczeg Ignác és Pálffy Károly által aláírt s a részvénytársaság közgyűléséhez intézett memorandum azon passusa, hogy: »Mindenki által ismert dolog, hogy a részvénytársulat tulajdonát képező színház alapításának első percze óta a részvénytársulat működését a lassú halál jellemzi, mely anyagi gondok folytán következett be.« De ugyanézt bizonyítja azon köztudomásu, szomorú tény is, hogy a részvénytársulat, illetve az igazgatóság, hogy szorult anyagi helyzetén legalább pillanatnyira segíthessen, már 1872-ben, tehát a színház megnyitása előtt, kénytelen volt kilencz páholyt 13.000 forintnyi örök áron eladni.

A színház és melléképületei azonban nemcsak hogy 1873. évi ápril hó 15, illetve 1873. évi október hó 20-ikára közhasználatnak át nem adtak, de sőt azok építése átnyult 1874. év derekáig, augusztus haváig, az építés foganatosítása e tekintetben is lépést tartván a szintén kigyómódra huzódó színházi telekügy kérdésének megoldásával. A már beépített telek telekkönyvi átírására vonatkozólag t. i. még 1873-ban is némi nehézségek fenállottak. Dr. Ligeti József, a részvénytársulat alelnöke, 1873. évi május hó 24-ikéről keltezve írja a városi közgyűléshez, hogy: habár a közgyűlés a színház építésére átengedett terület térmértékét kiigazította s annak a társulat nevére átírásához az engedélyt megadta, mégis midőn a társulat azt eszközölni kívánta, arról kellett meggyőződnie, hogy annak idején a város tulajdonát képező ingatlan elidegenítése iránt 1869. évi november hó 29-én 367. és december hó 20-ikán 5066. szám alatt kelt közgyűlési határozatok a szükséges jóváhagyás végett, a m. kir. belügyministeriumhoz felterjesztve nem lettek, a nélkül pedig a társulat nem bir oly okmányt, melynek alapján a telekkönyvi átírást eszközöltethetné.

Székesfejérvár szab. kir. város tanácsa erre 1873. évi junius hó 10-ikén 2638. sz. alatt a következő felíratot intézte a belügyministeriumhoz:

»Nagyméltóságú m. kir. Belügyministerium!

A Székesfejérvárott alakult színház-részvénytársulat javára, egy épi-

tendő állandó nemzeti színház czéljából, még 1869-ik évben, a november hó 29-ikén 367. és december hó 20-ikán 5066. szám alatt kelt közgyűlési határozatok folytán városi ingyen-telek adományoztatott, mely hivatkozott végzések a kellő megerősítés, illetőleg az adományozásnak jóváhagyása végett, annak idején a nagyméltóságú magyar kir. belügyminiszteriumhoz fel is terjesztettek.

Az e tárgyban keletkezett 19.343/1870. számú magas ministeri leirattal a sétatér felső részének színházhelyül történt kijelölése, valamint alsó részének eladása és magánházakkali beépítése ellen műszaki tekintetben kifogás nem tétetett ugyan, mégis egész határozottsággal a történt adományozás mindekkorig meg nem erősítettett.

Tekintve, miszerint a színházársulat a közönség által 1869-ik évben kijelelt és a folyó évi április hó 29-én 148/2123. számú végzéssel 425 négyszögöi 3 láb és 5 hüvelykre kiigazitott telken a nemzeti közművelődésnek diszes és mintegy 160.000 frt költségre terjedő templomot emelt, melynél az építkezések már annyira előrehaladtak, hogy az még a jelen év őszi folyamában rendeltetésének átadható leend; tekintve továbbá, hogy többször érintett részvénytársulat bekövetkezettnek látja az időt arra nézve, hogy a neki adományozott telket, a rajta álló színház és melléképületekkel együtt, nevére telekkönyveztesse; miután azonban ezen jogügyletet, a nélkül, hogy a magas ministeriumnak az adományra vonatkozó kegyes helybenhagyását bírná, nem eszközöltheti, ennél fogva az e végből folyó évi 2638. szám alatt benyújtott megkeresés folytán tiszteletteljesen van szerencsénk a nagyméltóságú magy. kir. belügyminiszteriumhoz folyamodni:

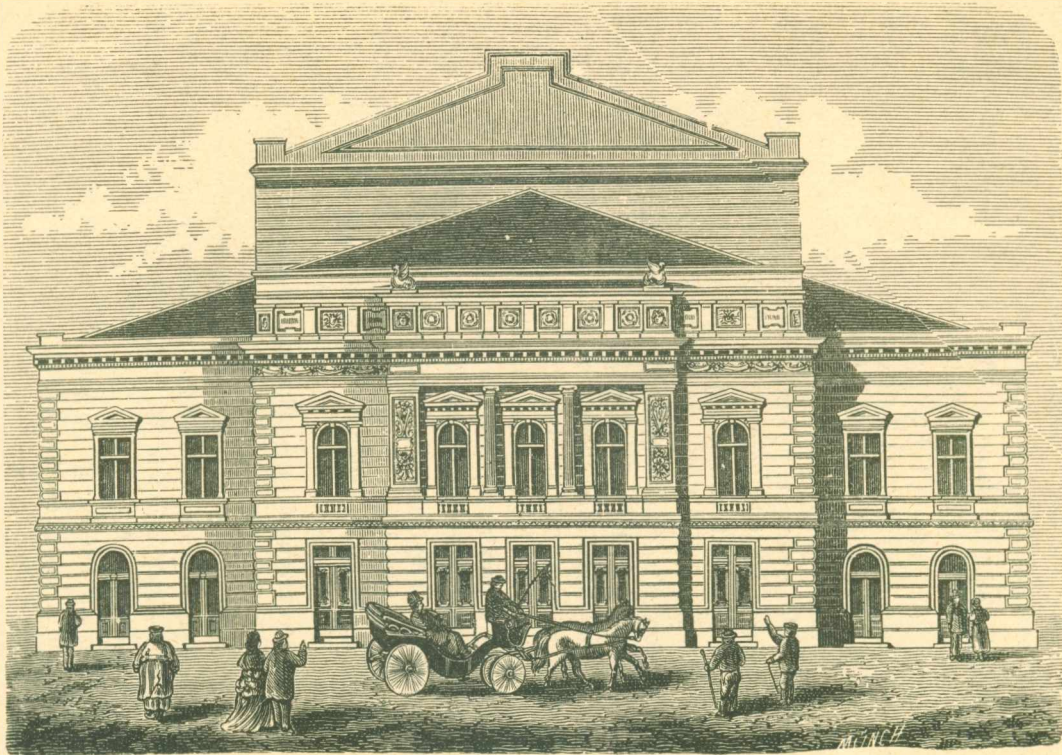
Méltóztassék az 1869-ik évben a színházrészvénytársulat javára tett és a fentérintett 19.343/1870. számú magas leirattal tudomásul vett városi adományt, mely 425 négyszögöl 3 láb és 5 hüvelyk tért nagyságnak átengedésére vonatkozik, kegyesen jóváhagyni, illetőleg a közgyűlésnek folyó évi 148/2123. szám alatt e tárgyban keletkezett legutóbbi végzését kegyes hozzájárulással végleg megerősíteni.

Annyival is inkább kérjük a nagyméltóságú ministeriumnak mielőbbi kegyes jóváhagyását, hogy a nevezett színházrészvénytársulat a telekkönyvezésnek sürgetőleg igényelt foganatosításában akadályozva ne legyen.*

A tanács e felterjesztésére Groitsi Gusztáv, ministeri tanácsos aláírásával a belügyminiszterium 1873. évi augusztus hó 11-én 32.857. szám alatt a következő leirattal felelt:

•Székesfejérvár szab. kir. város közönségének!

E folyó hó 7-ikén 3986. szám alatt kelt felterjesztés kapcsán értesitem a város közönségét, hogy az 1869. évi december hó 20-án 5066/432. és az 1872. évi 80/1812. szám alatt kelt közgyűlési határozatát illetőleg az 1873. évi április hó 28-án tartott közgyűlésben 148/2123. szám alatt hozott

Székesfehérvár városi színház. (A megnyitás alkalmával.)

s az előbbieket módosító határozatot, melyhez képest az ottani színházi részvénytársaságnak kizárólag egy magyar színház céljaira 425 négyszögöl 3 láb és 5 hüvelyknyi telek díjtalanul átengedtetett, tekintettel az adomány céljára, ezennel jóváhagyom; — figyelmeztetem azonban a város közönségét, hogy czélszerű lenne azon ajándékozási feltételt, miszerint a kérdéses telek csakis színházi célokra lesz használható, telekkönyvileg biztosítani.»

A színház, melynek alapköve 1872. évi augusztus hó 20-ikán tétetett le, 1874. évi augusztus hó 22-én nyitvatott meg, az egész Dunántúlra szóló ünnepélyességgel. Az akkor Hattyúffy Dezső szerkesztésében megjelenő »Székesfejérvár« augusztus hó 23-ikán megjelent 34-ik számának vezércikk-írója ez alkalomból ekként kiált fel: Többé nem disztelen hajlék fogadja be a nemzeti színészet bajnokait, a magyar Thália lelkes papjait, hanem büszkeségünkre váló diszes templom! Színházunk épen azon helyen épült fel, melyen annyiszor apáink vére folyt, melyhez szent nevet egy ezredév csatolt, mert e hely előtt állt a hajdani Székesfejérvár egyik várkapuja, melynek talaját hányszor és hányszor öntözték őseink saját vérükkel! Magyar szivből omlott vér által öntözött s megszentelt helyen emelkedik a szép templom, a művészetek temploma, adja az Ég, hogy mindig, míg csak ezen épület áll, oly hazafias szellem lebegje át, a mily lángoló honfiszteretet gyulasztá és tüzelé azon ösöket, kik a jelenlegi színház helyén, annak talaját vérükkel öntözve, a hazáért meghaltak! S ezen hősök védő szelleme legyen felette, míg a honért él, s védje minden veszély ellen, de az irtózatot bosszú ostorai legyenek e szent árnyak, ha valaha a magyar nemzeti szellem e templomból önfiaink által kiüzetik!

A megnyitó előadáson bemutatóra került a magyar tragédia irodalom gyöngye, az 1815-iki erdélyi nemesi szomorújáték pályázatnak számkivetett részese, Kecskemét város főügyészének, Katona Józsefnek »Bánkban«-ja, melyet a részvénytársaság által ide meghívott Bokodi Antal szintársulata adott elő. Ezen megnyitó ünnepélyen (1874. augusztus 22. szombati napon) a magyar tudományos akadémiát Pulszky Ferencz és Arany László, a Kisfaludy-társaságot pedig Gyulai Pál és Zichy Antal képviselték. A megnyitó előadáson vendégszerepelt a budapesti nemzeti színháznak is több országos nevű művésze. Azt hiszem, kulturtörténet és kegyelet szempontjából nem cselekszem felesleges dolgot, ha e megnyitó előadás szinlapját kisebbitve bár, de a maga eredeti alakjában és egész érdekes terjedelmében a városunk területén immár csak egy példányban található eredetihez képest hiven itt reprodukálom:

A sz.-fehérvári nemzeti színház

megnyitási ünnepélye alkalmával

a budapesti nemzeti-színház tagjainak hazafias közreműködése mellett

adatik:

BÁNK BÁN

Dráma 5 felvonásban, írta: Katona József, rendező: Feleki Miklós ur.

Személyzet:

II. Endre, magyarok ki-
rálya . . . . . Nagy Imre ur.
Gertrudis, neje . . . . . Jókainé Laborfalvy Róza urh.
Béla, { gyermekei . . . . . * * *
Endre, {
Ottó, morániai herceg
fia, Gertrudis testvére Náday Ferencz ur.
Bánk bán, Magyarország
nagyura . . . . . Szigeli Imre ur.
Melinda, felesége . . . . . Felekiné Munkácsy Flóra urh.
Soma, fiacskájuk . . . . . * * *
Mikháli bán, { Melinda bátyai Szilágyi Sándor ur.
Simon bán, { Pintér Sándor ur.

Egy zászlós ur . . . . . Karikás József ur.
Petur bán, bihari főispán Feleki Miklós ur.
Myska bán, a királyfiak
nevelője . . . . . Leővey József ur.
Solyom mester fia . . . . . Eöry Gusztáv ur.
Bendeleiben Izidora, tu-
ringiai hölgy . . . . . Beksitsné Bogdanovits K. urh.
Udvaronc . . . . . Sántha Antal ur.
Biterních, egy lézengő
lovag . . . . . Benedek József ur.
Tiborecz, paraszt . . . . . Komáromy Alajos ur.

Zászlós urak, vendégek, udvaroncok, udvari nők, lo-
vagok, békétlenek, katonák, jobbágyok. Történik 1213.

Jókainé Laborfalvy Róza urhölgy az ügy iránti legnemesebb rokonszenzből szíveskedik közreműködni.

A * * * jegyzett gyermek szerepek Bokody Antal színigazgató urnak társulatából pótolatnak.

A diszelőadást megelőző részletek a következők:

1. „Nyitány.“ Káldy Gyula karmester urtól, előadva s vezénylete alatt álló budai-szinkör zenekara által.
2. „Prolog.“ írta: Jókay Mór ur, szav. Jókainé Laborfalvy Róza urhölgy.
3. „Szózat.“ Vörösmarty Mihálytól, előadva Bokody Antal színigazgató urnak összes személyzete által.

 A megnyitási ünnepély kezdetét veendi 7 óraker.

Helyárok: Földszinti és I-ső emeleti páholy 20 frt., —
II-od emeleti páholy 15 frt. — Földszinti állóhely 1 frt. — Föld-
szinti I-ső rendü zártszék 3 frt. — II-od rendü zártszék 2 frt.
III-ad rendü zártszék 1 frt 50 kr. — II-od emeleti zártszék 2
frt. — Karzati jegy az első sorban 50 kr. — A karzat egyéb
helyein 30 kr.

 Szinlapok a pénztárnál 10 krért válthatók.

A megnyitót követőleg Bokodi Antal szintársulata még három előadást rendezett az új színházban. Augusztus 23-ikán (vasárnap) »Petaud király udvara«; 24-ikén (hétfőn) »Arany chignon«; és 25-ikén (kedden) »Száz szűz« című operettek kerültek színre. Társulatának primadonnája Tökésy Emilia asszony, karmestere pedig Markbreit Zsigmond voltak.*)

Említettem, hogy a részvénytársulat — megalakulása óta — folytonos pénzzavarokkal küzdött, minek oka az volt, hogy a színház, melynek a melléképületekkel együtt 110.314 frt 67 krért kellett volna felépíttetnie, főleg a vállalkozók tékozlása folytán még a Wertheim-tervezte pénzügyi művelet alapján előirányzott 133.863 frt 79 krból sem került ki, hanem midőn a részvénytársulat az építés költségeivel végleg leszámolt, kiderült, hogy az új épület, a teljes berendezéssel együtt, netto 196.800 frtot emésztett fel. E szám adatok világot vetnek egyúttal a részvénytársaság mérlegeire s így életképességére is. Daczára azonban annak, hogy a társulat, az első percztől fogva, állandó, sőt fokozatosan növekedő hiánnyal dolgozott, mégis elkövetett mindent arra nézve, mi a színművészetnek városunkban a kor műveltségének és igényeinek megfelelő otthont biztosítani czélszerűnek látszott. A bérleteket mindenkor hazai színigazgatóink legjobbjai nyerték el s az a gyakran megisméltódott előkelő vendégszereplés, mely a székesfehérvári színház multjának egyik állandóan ragyogó epizódját képezi, szintén csak arról tanuskodott, hogy színigazgatók (Bokodi Antal, Károlyi Lajos, Geröffy Andor, Jakab Lajos, Tóth Béla, Komlóssy Lajos, Csóka Sándor, ifj. Polgár Károly, Veszprémi Jenő, Dobó Sándor stb.) és a részvénytársulat vállvetett erővel elkövettek mindent közös érdekeik érvényre juttatásában. Nem volt a fővárosnak és a vidéknek kiválóbb dráma-, vígjáték-, népszínmű- vagy operett-színművésze, ki vendégként a székesfehérvári színpadon meg nem fordult volna. (Gyöngyössyné Mátrai Laura 1875, — Bulyovszky Lilla 1875, — Halmy Ferencz 1876, — Soldosné Blaha Lujza 1876. és 1882, — Ney Dávid 1878, — Solymossy Elek 1879, — Vizvári Gyula 1879, — Molnár György 1880, — Vidor Pál 1881, — Jókainé Laborfalvy Róza 1884, — Helvey Laura 1885, — Jászai Mari 1885. és 1887, — Csillag Teréz 1887, — Náday Ferencz 1887, — K. Kopácsi Juliska 1893, — Török Irma 1893, — Küry Klára 1893. stb.) Különösen az operettprimadonnák iránt nagy volt a város előszeretete s pld. 1885-ben, midőn arról volt szó, hogy Erdélyi Marietta és Serédi Sarolta a városunkban akkor játszó Jakab Lajos igazgató, társulatához szegődtesse, a »színpártoló egyesület« is nemcsak hogy búsas utiköltséggel látta el a színtársulat küldöttségét, mely Serédi Sarolta, a kolozsvári nemzeti színház jeles tagjával való tárgyalás

*) Lásd cikkemet a »Székesfehérvári Hirlap« 1899. évi január hó 4-én és 8-án megjelent számaiban: »Ünnepnapok« czim alatt.

végzett nevezett művésznőhöz menesztendő volt, de maga is átiratilag megkereste Bölönyi Józsefet, a kolozsvári nemzeti színház intendánsát, hogy nevezett primadonnát városunkban való vendégszereplésre elengedje. Sajnos, hogy akkor, midőn e város és megye hazafias áldozatkészsége — hiven kulturtörténeti régi hagyományaihoz — diszes templomot emelt a színművészetnek, hogy annak városunkban állandó otthont biztosítson, nem tudta egyuttal állandóan biztosítani a különben jómódu fejevári közönségnek anyagi pártfogását is, mely nélkül pedig sem az erkölcsi, sem az anyagi cél és siker, mely a színművészet otthonosításával össze van kötve, el nem érhető. Bokodi Antal szintársulata nemcsak benső egyenetlenségek, de egyuttal a közönség részvétlensége folytán is oszlott fel 1875-ben. Károlyi Lajos és Szilágyi Béla, kik e társulat egynémely töredékeit újból egészszé erőszakolva, szintén szerencsét próbáltak az új színházban, ugyancsak szintén fiaskót vallottak s 1875. évi május hó 1-én mint bukott igazgatók távoztak városunkból. Károlyi Lajos újból összeszedve magát, 1875. évi okt. hó 16-án a téli idényre ismét hozzánk jött, de a közönség részvétlensége 1876. tavaszán ismét az anyagi tönk örvényébe sodorta a vállalkozót. A színházi részvénytársulat tehetetlensége már ekkor teljesen evidens volt.

Ily körülmények között alakult meg 1876-ban, a város előkelő polgáraiból, az úgynevezett »első consortium«, mely Szilágyi Béla és Mándoky Béla művezetése alatt egy kiváló erőkből álló szintársulat szervezését tűzte ki céljául s a dráma, vígjáték és népszínművön kívül az operának is repertoiron tartását óhajtotta. Óriási költségekkel az eszine realizálása sikerült s a vidék legkiválóbb erői, felváltva időnként a főváros színművészei által, találkoztak a székesfejevári színpadon. Dr. Lausmann Gyula, ki »A székesfejevári színészet multja« című s különösen a fejérmegyei színészet történetére vonatkozólag nagybecsű munkájában a székesfejevári új színház történetének is szentel néhány lapot, e consortiumról a következőket írja: »A szintársulat főbb tagjai voltak Mándoky Béláné, Kocsis Irma, Tóth Ilona, Zöldiné, Fekete, Bérczy Ödön, Török Miklós, Bács Károly, Szeless József, Kendy Gusztáv és Traversz István. Tizenkilencz tagu zenekar is volt, melynek élén, mint karmester, Czerny Ferencz állott. Kezdetben mindenki magasztalta a nagyszabásu társulatot kifogástalan előadásaiért, és, bár a fentartás tömérdek pénzbe került, mégis remény és kilátás volt arra, hogy a közönség áldozatkészsége és lelkesedése e vállalkozást diadalra fogja juttatni. A zenekar, mely eleinte Erkel Elek vezetése alatt volt, az énekesekkel egyutt fényes opera-előadásokat producált, többek között a Hunyady Lászlót, Ernánit, Zsidónöt és Traviátát. A consortium első szereplése igen szép nyomokat hagyott színészetünk történetében és a morális nagy sikeren kívül elég kedvező anyagi viszonyok között tartotta meg a saison utolsó előadását. Sajnos, hogy a consortium jóakaratu törekvése is lassanként meg-

bénult a közönség fokozódó közönyén s már 1878-ban anyagi ereje ki-
merült, áldozatkészségét megtörte a közöny, — lassanként feloszlott.« E
consortium élén különösen Havranek József és Fittler Béla lelkes tevékeny-
sége emlékezetre méltó.

1878-tól kezdve városunk színügyét az állandó hanyatlás jellemzi s
habár Károlyi Lajos, (1877—1879.) Geröfi Andor (1880—1881.) majd Jakab
Lajos (1882.) jól szervezett, kitünő erőkből álló szintársulatai elkövettek
minden tőlük telhetőt, hogy a közönség fokozódó közönyét megtörjék, a
színház mégis mindegyre csak üres maradt s akárhányszor megismétlődött
az a szomorú tény, hogy az előadások — közönség hiányában — nem tar-
tattak meg. Még az oly ünnepélyesen kimagasló alkalmak is, milyenek vol-
tak a budapesti, kolozsvári és szegedi színházak elsőrangú tehetségeinek
vendégszereplései, vagy az 1879. évi országos kiállítás, mikor színházunkat
József főherceg is magas látogatásával kitüntette, (Május 17-én) csak pilla-
natnyi fellobbanásai voltak a székesfejérvári színészet immár kialakuló fényének!
Megismétlődött nem ritkán, hogy egyes színigazgatók csak a közönség kö-
rében eszközölt magánygyűjtésekből tudták magukat és társulatukat a szó-
szoros értelmében vett anyagi tönktől hosszabb-rövidebb időre megmenteni.
A részvénytársulat e szomorú állapotokon már mit sem segíthetett, mert
maga is olyan helyzetbe jött, hogy pld. 1880-ban összes jövedelmeire a
bírói zár elrendelitetett, mely kényes helyzetből a társulat gróf Zichy Jenő-
nek azon nagylelkű közbenjárása folytán, hogy az 1879-iki országos kiállítás
32.000 frt jövedelméből a társulat 15 esztendőssé visszatörlesztés mellett
22.000 frt kölcsönt nyert, rövid időre ismét megszabadult ugyan, de nem
végleg, mert e 22.000 frt törlesztése valamint az országos iparegyesülettől
felvett 10.000 és az orsz. magyar képzőművészeti társulattól felvett 5000
frtos kölcsönök terhei mind jobban és jobban siettették a bukás katas-
tropháját.

Az időközben megalakult színpártoló egyesület, mely lassan-lassan
nemcsak a művészekben, de az anyagiakban is már annyira másodrendű
tényezővé szorította a színházi részvénytársulatot, hogy a színház kibérlé-
sénél utóbbi csakis a színpártoló egyesület véleménye alapján intézkedett,
(igy pld. 1884-ben, midőn a székesfejérvári színházért Jakab Lajos, Mándoky
Béla, Károlyi Lajos, Tóth Béla és Szilágyi Béla igazgatók pályáztak) újabb
pezsgésbe hozta ugyan szintén egyidőre a vért, így főleg 1884-ben, a nagy-
számu vendégszereplések beékelése által, de a hanyatlás görgetegjét többé
az sem tartóztathatta fel. Az 1883—84. évi színidénynek különösen vége
feltűnően sűrű és magas művészi színvonalon álló vendégszereplések évadja
volt. Alighogy Hegyi Aranka a nemzeti színház elsőrendű dalművésznője,
január 7-én elbucszott tőlünk a »Lili« operette czimszerepében, már jan.
12-én Vizváry Gyula lépett fel színpadunkon »Pry Pál«-ban, január 13-án

ugyanő Szigetinek »Csizmadia mint kísértet« czimű népszínművében, — majd január 14-ikén két kis vigjátékban »Egy csésze thea« és »Fipsz nőszabó«-ban vendégszerepelt. Január 16-án Békéssy Irma játszotta el Bercsényi Béla »Gróf Dormandi Kálmán« eredeti társadalmi színművében Irma grófnő szerepét, majd január 17-én ifj. Dumas »Bagdadi herczegnő«-jében lépett fel. Utána Megyery Dezső, a szegedi színház tagja, mutatkozott be közönségünknek és pedig január 24-én a »Gyöngéd rokonok«-ban (Benedix) — 27-én a »Kintornás család«-ban és 28-án »Rosenkrancz és Güldenstern« vigjátékban. Pálmay Ilka háromszor lépett fel; február 21-én a »Nap és Hold«, február 22-én a »Kornevillei harangok« és 23-án a »Csókon szerzett vőlegény«-ben. Márcziusban és áprilisban ugyancsak Pálmay Ilka játszott s április 2-án fellépett Jászai Mari is az »Ember tragédiájá«-ban. Márcziusban történt Jókainé Laborfalvy Rózának vendégszereplése is.

Hadd legyen e munkában néhány sor a nagy művész nő búcsúfel-lépési emlékezetének szentelve.

Jókainé Laborfalvy Róza, kinek színművészi pályája a székesfejérvári színpadon indult meg 1837-ben és kinek vendégszereplésével nyitattott meg 1874. évi aug. hó 22-én a székesfejérvári állandó színház, városunk közön-ségétől s egyuttal a színművészeti pályától 1884. évi martius hó 11-ikén búcsúzott el Sakespeare »Coriolán«-ja Veturia szerepében. A színpártoló egyesület és a Vörösmarty-kör, karöltve városunk tanügyi, egyházi, katonai, közigazgatási, törvényhatósági és társadalmi képviselőivel, már február hó eleje óta agilis tevékenységet fejtettek ki, hogy Székesfejérvár a nagy mű-vész nőt európai hirnevéhez méltó fénnel fogadja. A színpártoló egyesület már 1884. évi február hó 20-ikán, Fittler Béla, városi főügyész s az egye-sület alelnökének előlülése mellett, a Vörösmarty-kör helyiségeiben népes értekezletet tartott, melyen városunk összes közintézményei képviseletet találtak s a jótékony nőegylet is küldöttségileg részt vett Szögyényi Julia, Say Rudolfné, Horváth Böske, Rosty Mária, Gebhard Ignáczné, Klein Jó-zsefné, Hahn Jakabné, Deutsch Ignáczné és Pick Ignáczné tagokkal. Az értekezletet Fittler Béla nyitotta meg, előadván, hogy az ünnepelt művész nő a színpártoló egyesület kérelmére megígérte, hogy városunkban, hol először lépett fel önálló szerepben, fog utoljára életében színpadra lépni és búcsút venni a színészettől. A színpártoló egyesület nevében felkérte tehát a pol-gárságot, hogy a művész nő fogadtatásához járuljon hozzá. A közlelkesedést keltett felhívás ünnepies hatása alatt egyuttal megalakult az ünnepélyt ren-dező bizottság, melynek elnöke Havranek József, polgármester, — alelnök Fittler Béla és jegyző dr. Szabady József lett s választott tagjai, a szin-pártoló egyesület választmányi tagjain kívül: gróf Zichy Jenő, Kempelen Imre, Felmayer Károly, ifj. Felmayer István, Danitz Béla, Gebhard Ignáczné, Klein Józsefné, Szüts Artur, Mányai Mihály, Rainiss Mátyás, Vittinghoff

Gyula, Seidl Lajos, Wertheim Salamon, Jakab Lajos, (szinigazgató) Perl Samu, Szögyény Julia, Hollán Ernőné, Horváth Böske, Mészöly Géza, Markó Gusztáv, Boross Mihály, Gánóczy Flóris, dr. Hattyufi Dezső, Námessy János, Erekí Alfonz, Csitári G. Emil, Farkasdy Dezső, Heinrich Lajos, Szüts Sándor, Valkovszky Miklós, Kováts Pál, Felner Soma, dr. Varga Zsigmond, dr. Szendeffy József, Karl György, dr. Ligeti József, Tóth Aladár, Dwelly Rezső, dr. Flatt Gaszton, Eltér Jenő, Vas Bertalan, Say Rudolf, Herczeg Ignác, Vértessy József, Göbel J. György, Eisenbarth Károly, Bazsalik Mihály és Faludi Miksa. Elhatározott továbbá, hogy a költségek közadakozás útján fognak fedeztetni s a gyűjtésre felkértek: Hollán Ernőné, Horváth Böske, Szögyényi Julia, Gebhard Ignác, Deutsch Ignác, Seidel Lajos, Szüts Artúr, Szüts Miklós, Felmayer Károly, Mányai Mihály, Rainiss Mátyás, Vittinghoff Gyula, Kempelen Imre, Dwelly Rezső, Herczeg Ignác, Felner Soma, Perl Soma, Kováts Pál, Gánóczy Flóris és Flatt Gaszton.

Jókainé Laborfalvy Róza, daczára annak, hogy a Jókai Mór által Fittler Bélához intézett értesítés értelmében, martius hó 4-ikére ígérkezett, közbejött akadályok miatt csak martius 9-én, a reggeli 9 órai Budapest felől jövő vonattal érkezett városunkba, hol a vasuti pályaudvarban a város- a megye, a nőegyletek, a színpártoló egyesület, a szintársulat s a helybeli tanintézetek küldöttségei s általában nagyszámu diszes közönség fogadták. A vasuti kocsiból kilépő művésznőt, ki barátnője: özv. Papp Mihályné társaságában érkezett, Fittler Béla a következőleg apostrophálta:

»Mélyen tisztelt művésznő! Mint a színművészet felkentje és mint nemzeti nyelvünk buzgó nemtője, itten arattad dicsőséged első babérait. Örvendünk, hogy ezek emléke dicső pályád befutásával megint visszahozott hozzánk. Kérünk, találj fel e városban most is kedves otthonodat és fogadd el itt megjelent tisztelőid őszinte üdvözlését!«

Jókainé erre: »Igen örvendek, hogy bennem így tisztelik meg a hazai művészetet. Fogadják szíves köszönetemet.«

Következtek a bemutatkozások, azután a művésznő a Felmayer-család zárt hintájába ült s gróf Zichy Jenő négyes fogatával megindult a hosszú kocsisor a fellobogózott s ünnepi diszt öltött városon keresztül a Liget-soron fekvő Hübner-ház elé, hol Jókainé vendégül szállt. Délben részt vett a művésznő a Gánóczy Flóris által, saját házánál rendezett disz- ebéden, hol a házigazda, ki földije s egyszersmind ifjúkori ismerőse volt a művésznőnek, kedélyes hangulatot keltett a táviratilag megrendelt miskolczi czipóval. Este a színházban, Jókainé Laborfalvy Róza tiszteletére, a »Vörös sapka« került színre, melyet vendégünk a földszinti 10-ik számu páholyból nézett végig.

Másnap, délelőtt 10 órakor, színházba jött Jókainé a »Coriolán«

főpróbájára s itt Jakab Lajos, igazgató, teljes díszben a színpadon váró társulata élén, következőleg üdvözölte Laborfalvy Rózát:

»Nagyságos Asszonyom! Végtelenül örvendek társulatommal együtt azon eléggé meg nem becsülhető szerencsének, melyben minket részesíteni kegyeskedett. Midőn kis körünket megtisztelve, nekünk is alkalmat sziveskedett nyújtani, hogy dicső művészi nagyságának félszázados jubileumán hálánkat és hódolatunkat bemutathassuk. Gyengék, kicsinyek vagyunk mi ahhoz, hogy Nagyságot, pályánk dicső, diadalmas felkentjét, nemzeti színművészetünk megalkotóját, elég érdemlegesen méltathassuk. Ezt csak azon történetirő fogja tehetni, ki egykoron meg fogja írni nemzeti színészetünk küzdelmét és rá fog mutatni azon szellemóriásokra, kik nemzeti pályánkat megalkották, művészi nyibusra emelték s mint ilyent a művelt világ előtt tiszteltté s elismertté tették. Ott fog akkor fényleni t. Nagysád neve azok között is első helyen. Nemcsak örömiünknek és boldogságunknak adhatunk kifejezést és áldhatjuk a sors kegyét, mely megengedte nekünk érnünk Nagysád ragyogó művészetének félszázados jubileumát és annak megünneplésével minket is megtisztelt. Engedje meg tehát Nagyságot, hogy szerény kis társulatom élén üdvözölhessem e színpadon, e hajlékban, melyet a Muzsának Nagyságot bűbájós szava avatott fel. Engedje meg, hogy kívánhassam, miszerint a kegyes gondviselés, mely eddig is örködött felette s mely egy nemzet büszke tekintetével és hálájával kísért lépteit egész idáig vezette, azon gondviselés éltesse Nagyságot, művészetünk és nemzetünk büszkeségét, az emberi kor legvégső határáig!«

A beszéd végeztével Maár Júlia, a szintársulat nevében, virágcsokrot nyújtott át a vendégművésznőnek, majd következtek a bemutatkozások, azután a »Coriolán« főpróbája, mely déli 12 órakor ért véget. Délben szűkebb körü diszebéd volt Szögyény-Marich László főispánál, melyen részt vettek: Hollán Ernő, cs. és kir. altábornagy, Bóné Géza, alispán, Havranek József, polgármester, Danitz Béla, törvysz. elnök, Fittler Béla, főügyész, Szüts Artur, megyei főjegyző, Seidel Lajos, városi kapitány, Gánóczy Flóris, kir. közjegyző, Dwelly Rezső, a színház-részvény-társulat titkára, Felmayer Károly, a rendező-bizottság pénztárnoka, dr. Szabady József, színpártoló-egyesületi titkár és Gebhard Bódog, városi aljegyző. A házigazda, ki országgyűlési teendői miatt nem lehetett honn, következő távirattal üdvözölte vendégét: »Élénken sajnálkozva, hogy országgyűlési elfoglaltságom akadályoz az ünnepelt vendéget házuknál személyesen tisztelhetni, kérem hazánk babérkoszoruzott legnagyobb színművésznőjének hódolatomat azon őszinte, meleg kívánattal kifejezni, hogy a haza dicsőségére és mindnyájunk örömére még sokáig boldogságban és megelegedésben éljen!« A háziasszony nevében Havranek József köszöntötte fel a művésznőt. Este, ugyancsak Jókainé tisztelőtére, a színházban a »Rip van Vinkle« operette adatott, melynek első

felvonásán a művész is jelen volt. Még a délután folyamán megérkezett Jókai Mór is, kit a pályaudvaron Havranek József fogadott s Zichy Jenő gróf vitt el saját hintáján a Hübner-házba. A »Coriolán« előadásáról hadd álljon itt a »Székesfehérvár és Vidéke« egykori színügyi recenziója:

„Coriolán“ diszelőadása.

Az egész színház ünnepies díszben és pompában. A homlokzatot és az előcsarnokot nagy virágfüzerek ékesítik; a színpad és az öltözde keleti virágkerthez hasonlít. A különben oly disztelen kicsiny női öltözde imponans látványt nyújt. A menyezetet és a falakat szép függönyök, a padlót pedig finom szőnyegek borítják. Az öltözde nagy függöny által két részre van osztva, az egyik a művész öltözésére szánt helyiség, a másik fogadó szoba. Ez utóbbi valóban pompás és annak diszitője Markó Gusztáv mérnök a legnagyobb dicséretet érdemli meg. A háttért gyönyörű pálmacsoportozat foglalja el, közben szép kerti virágok tarka színei örvendeztetik a szemlélőt. A csoport közepette szökőkút két ölnyi magasságra emeli a vizet, és ugyanazon csöbe van a világító gáz is bevezetve, mi este meglepően szép és érdekes. A csoportozat ágai nagy fali tükörnek keretét érintik; a színház új butorai méltó szomszédra találtak.

Megkapó látványt nyújt a színház épület már kívülről is. Zöld galyak diszítik a bejáratokat. A nép özönlik; ünnepies öltözéket öltött magára, nagy ünnepet ülni készül, a művészet felkent papnőjének készül leróni az öt méltán megillető tiszteletet s hódolatot. A színház belseje szintén zöld galyakkal diszítve, a páholyok előtt nemzeti színű s a város színeit viselő lobogócskák. Ember ember hátán. — Ennyi népet még nem látott falai között a székesfehérvári színház. Hét óra előtt pár percczel egy földszinti páholyban megjelenik az ünnepelt művész férje, Havranek József polgármester kíséretében.

Falrengető éljenzés, riadó tapsvihár, kendők lobogtatása fogadják a férfit, ki nemcsak nemzetünknek méltó büszkesége, de neve ismert a földgömbnek mind az öt részében. Nem kényszer, nem rábeszélés, nem haszonlesés lelkesíté a nagy tömeget, mely ekként róttá le a hála adóját a hazá nagy fia irányában, ez a szívnek érzeménye volt. Jókai kissé előrehajolt páholyából s megköszönte a tiszteletnek ily szép alakban nyilvánulását. Büszke is lehetett volna az irók királyának diadalára bármely fölként uralkodó.

Pontban 7 órakor a színpadon elhelyezett zenekar a Coriolán nyitányát játszotta, a függöny felgördül és kezdetét vette az ünnepély.

A színpad mindkét oldalán a szintársulat tagjai állanak, középen a küldöttségek az emléktárgyakat tartva. Az ünnepelt művésznőt Maár Julia és Bács Károlyné, a szintársulat tagjai vezetik ki, megjelenésekor riadó taps és éljenkiáltás hangzik, melynek csillapultáival Dr. Szücs Miklós következő beszédet intézte a művésznőhöz:

Mélyen tisztelt művésznő!

Nagyságos asszony!

Kevesen állunk itt, de sokak nevében.

Mert régóta ismeri Nagyságodat Székesfehérvár.

Itt volt és elment és mégis itt maradt.

Meghódította itt a sziveket és, ami több, meghódította a hagyományt is.

Az ifjabb nemzedék, mely nem volt szerencsés itt láthatni, megtudta apáitól, hallotta elbeszélni nem egy kedélyes estén az anyáktól; — és ezen ifjabb nemzedék el fogja mondani gyermekeinek, elmondja unokáinak: Jókayné itt volt, Laborfalvy Róza itt játszott.

Isten hozta ismét ezen ős város falai közé Nagyságodat, oly fényes és hosszú pálya végén, mely alatt dicsőségét nemcsak a budapesti nemzeti színházzal, hanem a nemzet legnagyobb élő írójával is elválhatatlan kapcsolatba hozta és királyi művésznő létére legszebb hivatását kereste abban, hogy a nemzet napszámosa lehessen.

Mint egykor a nemzeti kokárdát az ifju Jókai Mór mellére, úgy tűzte föl Nagysád a hazai és külföldi dráma legnagyobb alakjait a magyar színészet kebelére, ahol azóta megannyi fényes rendjelek gyanánt ragyognak.

A léleknek adja képét a tett, a tettek képét adja a színész, és csak nagyszabású lélek ábrázolhatta oly remekül e nagy jellemeket, mert nagy képet csak nagy vászonra lehet festeni.

Odaillett környezetébe. Kortársuk és munkatársuk volt Nagysád oly embereknek, kik hosszú, mély álomból rázták föl a nemzetet, kik fölébresztették Árpád gyermekét; kortársuk volt az életben s együtt marad velük a jövőben is a nemzet ajkán; kortársuk lesz az időt legyőző hagyományban is. S ha szép volt velük egyszerre élni, még sokkal szebb és dicsőbb velük együtt túlélni önmagát.

Két hatolom osztozik az ember világán. Nap és szél vetélkedtek egymással, melyik tudja a barbárság durva köpenyét a még műveletlen emberről levetni. S megindult a történelem viharszele, összerázta, megtépte az embert, de az csak erősebben takarózott elszigetelő vadságába. De lecsendesült a szél, kisütött a szépművészetek ragyogó napja, és az ember önként levetette köpenyét, szive megnyílt a művelődés számára.

Ez a hatalom Nagyságod öröke is; ezek a deszkák, melyek a világot jelentik, jelentik a művésznőnek a viláгурalmat is. Művészeiben önmagát tiszteli meg a nemzet, engedje, hogy itt hódoljunk előtte, e helyen hol birodalma fekszik.

Fogadja szívesen ez emlékkönyvet is, a városunk jelese, Mészöly Géza művészecsetjével festett képet Székesfehérvár közönségétől, és akik mind eljöttek tiszteletére, fogadja szívesen ez ős kir. város és törvényhatóság, itt a helybeli jót. nőegyletek és a jövő nemzedéke, a helybeli főgymn. ifjuság

és külön a helybeli főreáltanoda ifjúságának koszoruit is a mely szerencsés volt Nagyságodat részünkre megnyerni, a szinpártoló-egylet koszoruját.

Csak azt sajnáljuk, hogy ezen emlékkönyv lapjai megsárgulnak, ezek a koszoruk elhervadnak és így nincsenek összhangban azzal a hervadhatatlan koszorúval, melyet a nemzet emlékezetében maga font magának, s nincsenek összhangban azon érzéssel sem, melylyel adjuk, mert ez közérzés, bármily szerények is jelei, mégis tulajdon dobbanása ez egy szívnek, a mely sohasem szűn meg dobogni, a nemzet szívének, a mely szív dobbanásai közt Laborfalvy Róza nevének helye lesz, míg a magyar szó színtalak közt zeng.

Isten tartsa meg Nagyságodat és engedje, hogy a kik oly soká gyönyörködtünk fölülmulthatatlan játékában, még soká örülhessünk pihenésének is. Éljen !

A szónok szavait leírhatatlan lelkesedés, szünni nem akaró tapsvihár követte. A közben a koszorukat nyújtották át az ünnepeletnek.

A diszalbumot (fehér maraquin bőr, gazdagon aranyozva, felső részén az ország czimerével, alsó részén a városéval, közepén a művésznő monogramja, hátlapján arany gombokba foglalva a régi Sz. István templomban talált mozaik-darabok) Fittler Béla nyújtotta át; Mészöly Géza művészi ecsetével festett s diszes aranykeretbe foglalt azon képet; mely Jókainéknak 1838-ban itt tartózkodása alatt kellemes szórakozó helyül szolgált, Markó Gusztáv nyújtotta át. Ezután Székesfejérvár szab. kir. város közönsége nevében a város színeivel ékeskedő koszorut Seidl Lajos városkapitány, a jótékony nőegylet koszoruját Horváth Böske kisasszony, Nagy Ignáczné, Deutsh Ignáczné s Hahn Jakabné kíséretében, a szinpártoló-egyesületét dr. Szabady József, a főgymnasium s a főreáliskolai tanulók koszoruit az intézetek küldöttei adták át.

Az átnyújtott koszoruk feliratai a következők voltak:

A szinpártoló egyesület koszoruján: »Jókainé Laborfalvy Rózának hódolata jeléül a székesfejérvári szinpártoló egyesület.«

A városén: »Székesfejérvár közönsége Jókai Laborfalvy Rózának.«

A nőegyletén: »Székesfejérvár jótékony nőegyletei Jókai Laborfalvy Rózának «

A szintársulatén: »Jókainé Laborfalvy Róza művésznőnek a székesfejérvári szintársulat.«

A főgymnasiumi ifjúságén: »A székesfejérvári főgymnasium ifjúsága hódolata jeléül Jókainé Laborfalvy Rózának.«

A főreáliskoláén: »A székesfejérvári kir. állami főreáliskola Jókainé Laborfalvy Rózának, mély tisztelete jeléül.«

Még Bokodi Antal beszélt, a Jakab-féle szintársulat tagjai nevében; míg Békési Róza színésznő, koszorut nyújtott át a bucsuzó művésznőnek s azután Jókainé következőleg felelt:

»Kötelességemnek tartottam, hogy elfogadjam Székesfejérvár város közönségének szives meghívását, s e szinpadon, művészpályám 50-ik évfordulóján Istenhozzádot mondjak a deszkáknak. Rég ideje volt, midőn az ország fővárosában Budapesten Thaliának első templomát fölépítették. Az akkori budai szintársulat tagjai leakarták róni tartozásukat a nemzet irányában s félévi fizetésökről önként lemondottak. Később ez a társulat koldusbotra jutott és Székesfejérvár városa kebelére fogadta őket, az ő város, mely hajdanta királyokat koronázott, megkoronázta a koldusokat, kik nemzeti nyelvök elismeréseért imádkoztak naponta az egek urához.

Feledhetlen marad előttem az a hazafias erény, az a nemes buzgalom, melylyel e város lakosai fél éven át támogattak bennünket. A fájdalmak, melyeket szenvedtünk, feledésbe ment, de az öröm, az maradandó emléket hagyott hátra kebleinkben. Ezen emlékek hoztak ide, önök körébe; még egyszer köszönöm a lelkes közönségnek a szives fogadtatást, melyben részeltetett, örök bucsut veszek a művészet csarnokától, melyben 50 éven át működtem, de az örömméret, melyet érzek, örökké szívemben fog élni.«

Leirhatlan lelkesedés, frenetikus taps kísérte az ünnepezt művésznő szép szavait; a függöny legördült s a lélekemelő ünnepély véget ért.

A »Coriolan« előadása — magától érthető — teljes sikert aratott. A nagy művésznőt minden megjelenésekor lelkes ovációkban részesíté közönség. Tollunk gyenge, hogy kellőleg méltányolni tudjuk a nagy művésznő igaz művészetét, ki ragyogó napként — fényt, lelkesedést terjesztve maga körül — tündökölt Székesfejérvár szab. kir. város szinpadán, mely város büszke lehet reá, hogy falai között tisztelhetta a magyar szinművészet lánglelkű apostolnőjét.

A martius hó 11-iki előadás egyébként, általános közkivánatra Jókainé vendégfelléptével, martius hó 13-ikán megismételtetett, fele részben a jótékony nőegyletek, fele részben pedig Jakab Lajos, szinigazgató, javára Martius hó 14-ikén távozott városunkból a nagy művésznő.

Az 1834-ik esztendőhöz fűződik még azon nevezetesség is, hogy Szögyény-Marich László, ki 1875. évi január hó 5-ikén kelt legfelsőbb kéziratral neveztetett ki főispánná, Ő Felségének 1884. évi aprilis hó 28-ikán kelt legfelsőbb elhatározásával ezen állásától felmentetvén, illetőleg a magyar országgyűlés főrendiházának elnökévé neveztetvén ki s helyét gróf Cziráky Béla foglalván el, már ezen időtől fogva kevésbbé folyt bele városunk szinművészetének történetébe s szerepét gróf Zichy Jenő vette át, ki aztán később, midőn Szögyény-Marich László meghalt, tényleg is a részvénytársaságnak elnöke lett. Közismert, a hazai történet csaknem minden tényezőjébe alkotólag, fejlesztőleg bejátszó e kiváló főrangú család sarjának lelkes szeretete és áldozatkészsége, melyekkel a tudományok, művészetek, irodalom s általában a közművelődés és közállapotok felvirágzását szívén viseli;

kétségtelen továbbá az is, hogy az ő elnökségéhez a részvénytársulat halmiból való feltámadását füzte s hogy a nemes grófban nem csalódott, annak bizonyítékai azon számtalan esetek, midön a magyar lelkesedésü főur nemcsak szellemileg, erkölcsileg, de anyagilag is új és új erővel aczélozta meg

Zichy Jenő gróf.

a pusztuló társulat létehetségét; — ha mindezek daczára a társulat óráról-órára a széteszláshoz közeledett, annak oka egyedül azon pénzműveletben keresendő, mely a színház építése alkalmával érvényesült s melynek végösszege oly magasra emelkedett, hogy a mérlegek következetesen, csakis hiánylatokkal záródhattak. A színház építéseért és felszereléseért kijárt 196.800 frtból még alig lön a részvényeseknek a kijáró törvényes kamat kioszthatva, midön újabb és újabb hitelekkel, így az 1879-iki kiállítási 22.000 frttal, az orsz. iparegyesülettől felvett 10.000 és az orsz. magyar képzőművészeti társulattól felvett 5.000 frttal már újabb terheket vállalt el,

Maga a szinpártoló egyesület is már plé. 1888-ban oly kriminálisan kedvezőtlen viszonyok között tengődött, hogy attól elvárni azt, hogy a felszámolás küszöbén álló részvénytársulatot anyagilag segítse, éppenséggel nem lehetett. A szinpártoló egyesület is, mely 1882-ben 160 taggal alakult meg, kiknek száma 1885-ben 250-re emelkedett, évi 8 frt tagságdij mellett, tehát évi 1220 frt tőkével (ennek 25 % jövedelme tőkegyűjtésre volt fordítandó) 1888-ban már alig számított 100 tagot, kik a tagsági díjat rendesen fizették. Daczára e csekély és bizonytalan jövedelemnek, az egyesület mégis hiven támogatta a színészetet. Mint az egyesület egyik jelentése dokumentálja: »1882—84-ig bezárólag 980 frtot fordított segély gyanánt, 315 frtot pedig a bútorok beszerzésére, mert a szini előadások érdekében szükségesnek látta a választmány új bútorok bevásárlását. Tóth Béla, szinigazgató, kapott 410 frtot, Jakab 1886-ban 400 frtot, Komlói és társulata 927 frtot, Csóka Sándor 400 frtot. 1888-ig tehát összesen 3.451 frtot áldozott az egyesület a színészetért. Ezen összegbe nincs belefoglalva azon összeg, a melyért a választmány tagjai Komlói érdekében 1886-ban kezességet vállaltak s a melynek egy része elveszett. Kölcsönökkel is segítette az egyesület az igazgatókat a legválságosabb napokban, a midőn csak ereje megengedte. Erkölcsi támogatását is évről-évre bizonyította. Minden évben, nem csak felhívásokat bocsátott ki a közönséghez, melyekben a színészet segélyezését, mint arra hivatott erkölcsi testület, legmelegebben ajánlta, hanem segédkezett a bérletek gyűjtésében is. Jókainé Laborfalvy Róza, a nemzet híres heroinájának, 50 éves jubileumát városunkban szintén a szinpártoló egyesület rendezte, és pedig oly sikerrel és fényvel, a mely a többi magyar vidéki városokban tartott jubileumot nagyban felülmulta és napokig az egész ország figyelmét városunk felé fordította. Két ízben, 1884-ben és 1886. végén, midőn a szinigazgatók és a színház-társulat közt a surlódások annyira mentek, hogy a szini évadot is veszélyeztették, akkor is a szinpártoló egyesület lépett fel közvetítő gyanánt és megmentette a fejevári színészet becsületét.« 1888-ban már ez az egyesület is annyira hanyatlott, anyagi viszonyokkal küzködött, hogy midőn a színházat ez év kezdetével — tűzbiztonsági hiányok folytán — rendőrileg be akarták csukadni, az átalakításokra szükségelt összeg beszerzésére, bizottság martius hó 18-án tartott üléséből kifolyólag, gróf Cziráky Béla védnöksége mellett tervbe vett, műkedvelői előadással összekötött zene- s dalestély és tánczvizalom rendezésével tudta csak biztosítani a tűzbiztonsági átalakítások költségeinek fedezését. Az e célra április hó 21. és 22-ikén megtartott műkedvelői előadások 1083 frt 90 kr. bevételéből tiszta jövedelemként 703 frt 23 kr. folyt be. E válságos alkalomkor sokatbuzg ólkodtak színházunk érdekében gróf Cziráky Béla, Kempen Imre, Tóth Aladár, Kaltenecker Márton, Kovács Pál, ifj. Vildenauer János, dr. Major Ferencz, dr. Faludi Miksa, Havranek József,

Szüts Artur, Heltay Jenő és gróf Zichy Jenő. Ezek közül Kempelen Imre, a színpártoló egyesület elnöke, egy esetleg megalakulandó új consortiumra nézve, részletes tervezetét is dolgozta ki, melyben számokkal demonstrálta, hogy az új vállalat 4–5000 frt alapösszeg befektetésével feltétlenül biztos létalapon nyugodnék és biztosíthatná a székesfejvári színeszet jövőjét. Pénzügyi számításai szerint egy, a fejevári közönség műigényeinek megfelelő, 45 személyből álló színtársulat évi fizetése . . . . . 2600 frt — kr.

A rendes napi költség (beleértve a zenészek és szolgaszemélyzet fizetését is) 60 frtjával s egy hónapra 26 előadást számítva	1560 frt — kr.
Összesen	4160 frt — kr.
Mely összeg 5 hónapos színiidényre kitesz	20800 frt — krt.
Diszlet-, könyv- és ruhatári költségekre (maxi- mum szerint)	1000 frt — kr.
Vissza nem térülő szervezkedési költségekre	200 frt — kr.
Tehát a társulatnak összes maximális költségei volnának egy 5 havi színiidény alatt	22000 frt — kr.

Tekintve pedig azt, hogy a székesfejvári színiigazgatók — még a rosszaknak mondott évadokban is — átlag 27.000 frt bevételt szoktak elszámolni, mely összeg azonban egyes években 30, 35, sőt 40 ezer forintra is felszökött, a consortium jövője 4–5000 frt alapösszeggel teljesen biztosítottnak vehető volna. A consortiumra magára Kempelen eszméje az volt, hogy álljon össze 30 részvényes, kik közül mindegyik 6 éven keresztül folytatandó évi 25 frt fizetésre kötelezze magát. Ez esztendőnként 750 frt. »Ezen biztosított összeg birtokában vegyen a vállalat 26 betétet a kölcsönsegélyző-egyletből, melyre kaphat 3900 frtot. A 750 frtból nemcsak a rendes heti befizetés, de a fizetendő kamat is kikerül. Eme 3900 frt-hoz járulna a városi subventio 500 frt, a színpártoló egyesület 300 frtja és így az alap-tőke kitenne 4700 frtot. A szerződötendő színtársulat virágvasárnaptól november hó 1-éig saját részére osztalékra játszik azon városokban, a melyeket a színpártoló egyesület részükre megszerez és könnyen több évre is biztosíthat. Egy hónapig Veszprémben, hat hétig Pápán, hat hétig Balaton-Füreden, egy hónapig Kanizsán, egy hónapig Komáromban vagy Szombat-helyen.*

Csak érintőleg megemlítem, hogy az a színházegylet, mely 1889-ben városunk előkelőségeiből, gróf Cziráky Béla elnöklelte és Vedress Gyula művezetése alatt megalakult, sok tekintetben a Kempelen-féle tervezet alapjaira helyezkedett. Sajnos, hogy ez az egyesület is csak felette rövid életűnek bizonyult s 1891. évi január hó 23-án, midőn a tőlünk Bécsbe távozó gróf Cziráky Bélát diszlelőadással bucsúztatta el, egyuttal maga is — pártolás hiányában — feloszlott, egészen átengedvén a tért a színpártoló egyesü-

letnek, mely a város által 1891-ben 500 frtról 1000 frtra felemelt subventio és később, 1897-ben, a feloszlott színház részvénytársulattól átvett 500 frt mellett a maga csekély és rendetlenül befolyó tagdíjaiból valóságos csodaszámba menő energiával és kitartással erkölcsi és anyagi otthona, areopágja maradt a székesfejérvári színészetnek egészen azon időpontig, midőn a színház 1898. évi február hó 28-án, nyilvános árverésen, Székesfejérvár szab. kir. város tulajdonába ment át. Jakab Lajos 1884. évi itt működése után 1885-ben Tóth Béla, 1886-ban Komlósi Lajos, 1887–1888-ban Csóka Sándor, 1889–1891-ben a Vedress Gyula művezetése alatti társulat, 1891–1892-ben ifj. Polgár Károly, 1893–1895-ben Veszprémi Jenő, majd az özvegye vezetése alatti társulat, 1895–1896-ban Dobó Sándor, 1895-ban Deák Péter, 1897–1899-ben Szalkay Lajos és 1899. tavaszán Dobó Sándor szintársulatai játszottak a székesfejérvári színházban s a színpártoló egyesület — eltekintve egyes színészeknek és jutalomjátékosoknak adott kisebb-nagyobb segélyektől — 1896-ban Dobó Sándornak 150 frt segélyt, 1898-ban Egri Kálmán színésznek 60 arany koronát jubileumi ajándéknak, 1899-iki utóévadban pedig ugyancsak Dobó Sándornak újból 300 frt segélyt nyújtott. Facta loquuntur!

A színházi részvénytársulat még egyszer, 1895-ben megpróbálkozott azzal, hogy a székesfejérvári állandó magyar színház jövőjét, úgy a színházlátogató közönség, valamint a színigazgatók érdekeinek megvédése szempontjából is, biztosítsa; sajnos, hogy ez az utolsó kísérlet is tulajdonképen meddő maradt! A társulat képviselőjében ugyanis Dr. Varga Zsigmond alelnök és Dwelly Rezső jegyző, 1895. évi október hó 21-én, illetve október 27-én szerződést kötöttek Sopron szab. kir. város képviselőjében Gebhardt József polgármester és Dr. Kretschy Sándor városi tanácsnokokkal, melynek megállapodása szerint a két szerződő fél az 1896–1897-iki színi-évadra közösen volt igazgatót választandó, ki 1896. évi október hó 1-től 1897. évi január hó 4-ig a székesfejérvári, és 1897. évi január hó 5-ikétől ugyanez év virágvasárnapjáig a soproni színházban tartozék játszani. E szerződés 2-ik pontja értelmében a színigazgató olyképen volt választandó, hogy: »a Sopron szab. kir. város tanácsa által 1895. évi december hó 15-én való lejáráttal közzétett pályázatra beérkező kérvények felett a két szerződő fél írásbeli érintkezés folytán jut megegyezésre; ha azonban a megegyezés ily módon létre nem jönne, akkor mindkét szerződő fél 4–4 tagot küld ki, a kik Sopronban (és miért éppen Sopronban?! Ch. R.) a polgármester elnöklelte alatt tartandó közös ülésen az igazgatót szótöbbséggel választják, — szavazategyenlőség esetében az elnök szavazata döntvén. Nevezetes még e szerződés következő szövegű 4-ik pontja is: »Ezen szerződés által egyik szerződő fél sincs korlátozva a társulati színigazgatóval az itt nem érintett viszonyokra nézve kötendő szerződés feltételeinek megállá-

pitása tekintetében, s az ily külön szerződésben kikötendő feltételeket a színigazgató részére mindegyik szerződő fél függetlenül s a színigazgatóval állapítja meg.«

Az 1895—97. próbaévre közösen megválasztott már az első ily színigazgató: Dobó Sándor is tetemes anyagi veszteséggel működven mind Székesfejérvárott, mind pedig Sopronban, mely utóbbi tősgyökeresen német nyelvű helyen a magyar színészet egyáltalában semmiféle pártolásban nem részesült, (a mint azt napjainkban is, mint Sopronban lakó, sajnosan tapasztalom) a két fél közötti szerződés már 1897. évi január hó 15-ikén felbomlott s a székesfejérvári színházi részvénytársulat a színház idénybérlétei tárgyában önálló rendelkezési jogát visszavette. 1897. évi január hó 15-ikén írja Gebhardt József, soproni polgármester, a részvénytársulat elnökéhez: »Mínthogy a magyar színészet erkölcsi és anyagi támogatása végett a vezetése alatt álló részvénytársulattal kötött egyesülésünk folyó évi virágvasárnapján lejár, tisztelettel értesítjük a tekintetes Czimet, hogy ezen egyesülést nem óhajtjuk megújítani, a mi különben is most már azon okból sem volna lehetséges, mivel, a mint értesültünk, a székesfejérvári színházrészvénytársulat, Sopron város teljes mellözésével, színházára, a jövő színiévadra, már pályázatot is hirdetett.

Az 1897-ik esztendő azonban egyuttal végét jelenti a székesfejérvári színházi részvénytársulatnak is. Mielőtt a székesfejérvári állandó magyar színház történetét, a jelenig vezetett fonállal, befejezném, hadd következzenek itt még a részvénytársulat feloszlására vonatkozó egynémely nevezetesebb okmányok hiteles másolatai.

A részvénytársulat 1896. évi november hó 17-én a következő átiratot intézte Székesfejérvár szab. kir. város közönségéhez:

»Tekintetes Törvényhatóság!

Huszonöt év előtt, mikor a magyar színészet a létért folytatott nagy és nemes küzdelmével helyet biztosított magának a hazafiak szívében, a fővárosokat kivéve nem volt állandó és méltó hajléka Thália papjainak. A nemzeti öntudat és erő ébredése — 1867 — után, mikor már kezdett »nyelvében élni a nemzet«, széles e hazában felhangzott a panasz, hogy a magyar színészetnek nincs otthona, a nyelvnek nincs temploma. Székes-Fejérvár szab. kir. város hazafias polgársága megértve az alig felszabadult édes anyanyelv esdeklő szavát, részvénytársaságot alakított, megelőzve az ország nagyobb városait, hogy a magyar színészetnek ős városunkban állandó és méltó otthont emeljen. Székesfejérvár szab. kir. város áldozatkész közönsége ingyen telket ajándékozott a színház céljaira, s a részvénytársaságot alakító 372 részvényes 102.800 frttal járult a színészet ügyének támogatásához. Az építés megkezdetett s a mily mértékben haladt az építkezés előre, ép ugy növekedett a polgárság érdeklődése és hazafiu öröme. Még nem

hangzott el a dolgozó munkások kalapácsainak zaja, mikor bekopogtattak az anyagi gondok a részvénytársaság ajtaján. Az építkezésre előirányzott összeg elfogyott s az épület még sem volt készen. A viszonyok e nyomása alatt kényszerült az igazgatóság 8 páholyt 12.000 frtért örök áron eladni, hogy szorult helyzetén pillanatnyira segíthessen. A színház megnyitása óta a részvénytársulat működését anyagi gondok és adósságok folytonos láncczolata, illetve a lassu halál jellemzi. Ehhez járult a házbérjövedelem folytonos csökkenése, a szini évad tartamának megrövidítéséből előállott jövedelemapadás, végül a színházépület állandó javításából származott tetemes kiadászaporulat. A részvénytársulat helyzete napról-napra rosszabbodott. Az igazgatóság a negyedszázados anyagi bajokkal küzdve is igyekezett megfelelni kitűzött céljának. Huszonöt éven keresztül összes jövedelmét a kamat, tőketörlesztés és az épület javítására fordítva teljesen felemésztette. Mindezen bajokat betetőzte azon körülmény, hogy az országos iparegyesület 10.000 frtos és az országos képzőművészeti társaság 5000 frtos kölcsöne folyó (1896.) évi deczember hó 31-ikére felmondott. A részvénytársulat igazgatósága felelősségének teljes tudatában ebbeli kötelezettségének eleget óhajtott tenni, de sem a felmondott 15.000 frtnak újból való felvétele, sem pedig az összes 58.000 frtnyi terheknek egy pénzügyetnél való conversiója, a jelenlegi rossz pénzügyi viszonyok miatt, keresztül vihető nem volt. A színházrészvénytársulat zilált pénzügyi helyzetét sulyosbitja az is, hogy a színházépület tetőzetének kijavitása, a színpadnak tűzbiztonsági szempontból szükséges átalakítása és a nézőtér jókarba hozása, a részvénytársulat gazdasági szakosztályának költségelőirányzata alapján, 12.065 frtnyi újabb terhet róvna a társaságra, melyet a jelen anyagi viszonyok között megszerezni képtelen. Mindaddig, míg az utolsó reménysugár a társaság anyagi ügyeit rendezhetni ki nem aludt, az igazgatóság hűen és természetesen teljesítő kötelességét s a magyar közmívelődés oltárára minden mellékes érdek és önző cél nélkül áldozta filléreit. Most azonban felmerült a »lenni vagy nem lenni« kérdése. A felmondott 15.000 forintnyi tőke lejártakor a részvénytársulat fizetési kötelezettségének eleget tenni nem bír s így az igazgatóságra más feladat, mint a felszámolás, nem vár. A részvénytársulat f. évi aug. hó 2-án tartott rendkívüli közgyűlésén behatóan foglalkozott a színház jövőjével. A felhozott javaslat szerint a részvénytársulat hirneve csak az esetben menthető meg tisztességgel, ha Székesfehérvár szab. kir. város tekintetes törvényhatósága a részvénytársulat tulajdonát képező színházépületet, a fennálló 70.000 frt terhével együtt, átvenné; — tekintettel arra, hogy a színházépület több mint 110.000 frtjába került a részvényeseknek, kik befizetett tőkéjüket ugyis csak névleg tekintették fennállónak, mintegy 20 év óta lemondottak tőkéik kamatozásairól is; — tekintettel azon körülményre, hogy a részvénytársulat évi bevétele ily rossz viszonyok között

még a legrosszabb évben is meghaladta a 6000 frtot arra enged következtetni, hogy az átadandó színházépület fentartása anyagi veszteséggel remélhetőleg nem járna, még az esetben sem, ha a kívánt 12.065 frt ráfordíthatnék s annyi áldozatot sem igényelne, mint a mennyibe állandó színház építése kerülné. Megemlítjük, hogy legutóbb Pécs városa 300.000, Kecskemét 280.000, Szatmár 150.000, Nagyvárad 500.000 frttal járult a színház építéséhez. A székesfejvári színházrészvénytársulat, mely 25 éven keresztül erejét meghaladó áldozatokkal tartotta fenn a részvényesek filléreiből emelt színházépületet, közérdekű működése között, a mostoha pénzügyi bajok miatt, oly helyzetbe jutott, hogy a tek. Törvényhatóság segélye nélkül fenn nem állhat. Teljes bizalommal fordulunk Székesfejvár szab. kir. város tek. Törvényhatóságának hazafias és áldozatkész tagjaihoz, hogy a felajánlott színházépület és a terhek átvétele által mentse meg a részvénytársulatot egy végzetes válságtól, s a magyar színészet állandó otthonát tartsa meg rendeltetésének. Nem hisszük, hogy ez ős királyi város tek. Törvényhatósága, mely 25 év előtt oly melegen karolta fel az eszmét, elhagyná bukni e szent ügyet. Ha a város és a közmívelődés érdekében áldozatokat kellett hozni, Székesfejvár szab. kir. város tek. Törvényhatóságának kebelében mindig fellobogott a hazafiság szent tüze s meghozta az áldozatokat. Lobogjon e láng most is, lobogjon örökké s ragyogja be fényével színházunk jövőjét, hadd következék el arra is azon boldogabb korszak, mely ős városunk minden mívelt polgárának őszinte óhaja.*

Az 1897. évi január hó 16-ikán pedig a részvénytársulat igazgatósága nevében gróf Zichy Jenő, elnök, — Pfinn István, jegyző, — Herczeg Ignác és Pálffy Károly, mint igazgatósági tagok, a következő érdekes memoradummal járultak a társulat közgyűléséhez:

»Tisztelt Közgyűlés!

A székesfejvári színházi részvénytársulatnak mai napra összehívott rendkívüli közgyűlésének egyedüli tárgysorozatát, mint előre azt a t. részvényes urakkal közölni volt szerencsénk, a részvénytársulat jövője feletti határozat, esetleg a felszámolás kimondása, illetve elhalasztása képezi.

A részvénytársulat Igazgatóságát e javaslat megtételére mindnyájunk által ismert azon körülmény indította, hogy a részvénytársulat jelen súlyos anyagi viszonyai miatt többé fenn nem állhat s az igazgatóság minden további fáradozás mellett sem talál immár módot arra, hogy a részvénytársulatot a felszámolástól megmenthesse, vagy a társulat sorsát jobb irányba terelhesse.

Ezért találta szükségesnek az igazgatóság a folyó hó 16-ikán tartott igazgatósági ülésből kifolyólag ajánlani mai közgyűlésnek a részvénytársulat felszámolását.

Mielőtt a részvénytársulat jövője felett a halálra szóló ítéletet ki-

hirdetőnk, nem lesz talán érdektelen pár mozzanatot a részvénytársulat megalakulásától röviden felemlíteni.

Midőn a helybeli Vörösmarty-kör 1869. évi november hó 14-ikén tartott ülésén egy állandó színház építésének magvát elvetette, távolról sem ringatta magát azon édes reményben, hogy egy ily nagyszerű eszmének gyakorlati megvalósítása pár évvel utóbb megoldásra találjon; nem reménykedett aziránt, hogy az akkori szerény viszonyokhoz tervelt épület a műzsák oly tekintélyes csarnokává nője ki magát. Öskirályi városunk egykori fényes multjához méltó művet örömmel szemlélhetnek az alkotók! — emelt fővel és büszke önérzettel mutatván be közmívelődésünknek ezen fenséges templomát, mint honfiúi érzelmeink és hazaszeretetünknek drága zálogát!

A nemes város áldozatkész közönsége, a hozzá intézett lelkes felhívásra, valóban élénk jeleit adta a színügy állandósítása iránt táplált rokonszenvének, míg Székesfejérvár szab. kir. város tek. Törvényhatósága 1869. évi december hó 20-ikán tartott közgyűléséből 50.6432. sz. végzésével nemcsak a kérelmezett teleknek adományképeni átengedését határozta el, hanem 1870. évi április hó 12-ikén tartott bizottsági ülésében magát 20 darab részvénynek aláírására kötelezte, — addig a részvénytársulatot alapító 302 részvényes 102.800 frttal járult a színészet ügyének támogatásához. Így a részvénytársulat 1870. évi június hó 12-ikén tartott közgyűlésében végleg megalakult. A pályázat az 1870. évi november hó 12-én tartott választmányi ülésen határozottatott el és már 1871. évi február hó 2-ikán tartott ülés alkalmával Koch és Skálniczky-czég bemutatja az épülő színház terveit.

A gyakran tartott választmányi ülések tárgyát már akkor is az anyagi viszonyoknak rendezése — részvénytársulat által — képezte s az igazgatóságnak arról kellett meggyőződnie, hogy a 133.863 frt 79 kr. költséget igénylő terv keresztülviteléhez a jegyzett részvények koránt sem tüntetik fel azon összeget, mely a szükségletet fedezné.

Ezen aggodalmak elhárítására boldogult emlékü Wertheim S. L. egy újabb pénzügyi tervvel lépett fel, javaslatba hozván, hogy ugy a jegyzett, mint a jövőben aláírandó részvények befizetése kölcsönös segélyző egyleti betét alakjában szereztessék be s birtokosa hat év leforgása után, ennek időközi kamataival, egy 200 frtról kiállított részvény tulajdonába szálljon. Mondanunk sem kell, hogy ezen javasolt pénzügyi tervet örömmel vétetett tudomásul s a szükséges befizetések azonnal megkezdtettek.

A mint látjuk, az 1872-ik évi január hó 12-én tartott ülés újból foglalkozott részvények szaporításával, mely eredményre nem vezetett, így kénytelen volt az igazgatóság 9 páholyt 13.500 frtnyi örök áron eladni, hogy szorult anyagi helyzetén pillanatnyira segíthessen.

Mindenki által ismert dolog, hogy a részvénytársulat tulajdonát

képező színház alapításának első percze óta, a részvénytársulat működését a lassu halál jellemzi, mely anyagi gondok folytán következett be.

A színházépület, teljes felszerelésével együtt, 196.800 frtjába került a részvénytársulatnak s az 1878. évi december hó 31-ikén lezárt mérlegben 165.859 frt 68 krban, — az 1896. évben lezárt mérlegben már csak 119.927 frt 22 krral volt felvéve, mely különbözet 76.872 frt 78 krt tesz ki.

Az 1880. évben fennforgott fizetési nehézségek a részvénytársulat pénzügyi viszonyait oly mérvben terhelték, hogy a részvénytársulat összes jövedelmeire a birói zár elrendeltetett.

Ekkor már-már hinni kezdtük, hogy a részvénytársulat többé meg nem menthető.

De igen! A részvénytársulat jelenlegi elnökének: gróf Zichy Jenő úr, Ő Excellentiájának, bölcs előre látása eloszlatta kételyünket s megmentette a részvénytársulatot az akkori katastrófhától; — ugyanis Ő Excellentiája elnöklete alatt 1879. évben tartott országos kiállítás 32.000 frtos jövedelméből 22.000 frtos kölcsönt folyósított a gyors segélyre szoruló részvénytársulatnak, mely kölcsön visszafizetésére 15 év tüzetett ki.

Fájdalom! E 15 év elmúlt s a jelzett adósságból mit sem törlesztettünk!

Ez a tulajdonképeni ok, miért Önöket mai napon összehívtuk. Az említett 15 év elmúltával két hitelezőnk, és pedig az országos iparegyesület 10.000 frtos és az orsz. magy. képzőművészeti társulat 5.000 frtos kölcsönét 1896. évi december hó 31-ikére felmondotta, de Nagymélt. Elnökünknek: gróf Zichy Jenő úr, Ő Excellentiájának, szives közbenjárása folytán ezen felmondás folyó évi december hó 31-éig meghosszabbított, mely kegyes közbenjárásáért ezuttal is hálás köszönetét nyilvánítja az igazgatóság.

Hogy az igazgatóság nem nézte 25 éven át összetett kezekkel a sorvadó részvénytársulat ügyeit, arról a sűrű tanácskozások folyamán felvett jegyzőkönyvek halmaza tanuskodik.

Igaz, hogy 20 éven keresztül hiánnyal — de nem vesztességgel — zárta le a részvénytársulat mérlegét, mely hiánynak eltüntetésére és a mérlegnek reálisabb alapra való tekintetéből is ajánltuk a részvényeknek 50⁰/₀-kal való lebélyegzését, miáltal az 51.400 frtra apadt le, ezen pénzügyi művelet által nyert 51.400 frtot pedig felhasználtuk a 24.646 frt 78 kr. hiánynak teljes apasztására, a többi 26.753 frt 22 krt pedig a színházépület értékéből való leírásra fordítottuk.

Ezen pénzügyi művelettel épen nem ártottunk hitelezőinknek, mert ők tovább is az épület értékében találják remélhetőleg követeléseik kielégítését, a részvényesek pedig már úgy is lemondtak 25 év óta kamatozó követeléseikről.

Az előbb említett kölcsönöknek folyó évi december hó 31-ikén leendő megfizetése ujból gondot adott a részvénytársulat igazgatóságának,

sőt növeli még aggályát azon körülmény is, hogy a részvénytársulat gazdasági szakosztálya az épület helyreállítása céljából 12 065 frtos költségtervezetet adott be, mely összeget igazgatóságunk hol és hogyan szerezze be?

Az igazgatóság felelőségének teljes tudatában óhajtott kötelességének eleget tenni, de sem a felmondott 15.000 frtnak újbóli felvétele, sem pedig az összes 56.000 frtnak egy pénzintézethez való honverziója keresztülvihető, nem volt.

A részvénytársulat zilált anyagi helyzetére való tekintettel, a beruházásokra okvetlen szükségrendő 12.065 frtot, jelen viszonyok között, az igazgatóság megszerezni képtelen.

Ez a második főok, a mi a részvénytársulat igazgatóságát a mult év augusztus 2-án tartott rendkívüli közgyűlésnek megtartására ösztönözte hogy a részvénytársulat hirneve csak azon esetben menthető meg tisztességgel, ha Székesfejérvár szab. kir. város tek. Törvényhatósága a részvénytársulat tulajdonát képező színházat, a fennálló terhekkel átvénné, már arra való tekintettel is, hogy az épület több mint 110.000 frtjába került a részvényeseknek s közel 200.000 frtjába a részvénytársulatnak.

A részvénytársulat, mely a nyereszkeedés teljes kizásával alakult, 25 éven keresztül összes jövedelmét kamatfizetésre s az épület fentartására fordította, hogy ily nehéz és terhes körülmények tekintetbe vétele mellett a magyar színészet otthonát eddig is becsülettel fentartani képes volt, az az igazgatóság fáradságot nem kimélő kitartásának köszönhető.

Tisztelt közgyűlés! Az igazgatóság negyedszázadon keresztül, erejét meghaladó áldvzatok árán, tartotta fenn a részvénytársulatot s ismert szomorú pénzügyi viszonyai miatt oly válságos helyzetbe jutott, hogy tovább becsülettel fennállani képtelen.

Ezért tiszteletteljesen és bizalommal fordulunk Önökhöz, miszerint az igazgatóság által javaslatba hozott felszámolást kimondani, illetve elfogadni s a felszámolás keresztülvitelével az igazgatóságot megbizni sziveskedjék.

A részvénytársulatnhk ezen memorandumra 1897. évi január hó 28-ikára összehívott rendkívüli közgyűlése csakugyan elfogadta és kimondta a felszámolást s azza Dr. Vargha Zsigmond, Karl József, Pálffy Károly, Reé István és Vértessy József igazgató-tanácsi tagokat bizta meg; egyuttal az igazgatóság 1897. évi márczius hó 10-iki kelettel közzétette a helybeli lapokban, hogy a részvénytársulat hitelezői, az 1875. évi XXXVII. t. cz. 202. §-a értelmében fennálló követeléseiket, a harmadszori közzétételtől számított hat hó alatt, érvényesítsék. Mindez törvényszerűen megtörténvén, 1898. évi április hó 3-ikán ült azután össze a rendkívüli közgyűlés, melynek tárgya volt, hogy a felszámoló bizottság által betérjesztett végelszámolást felülvizsgálja, elfogadja s a felszámoló bizottságnak a felmentvényt megadja.

Ezt követőleg 1898. évi június hó 30-ikán hirdette volt ki a részvénytársulat felszámoló bizottsága a »Székesfehérvár és Vidéke« 74-ik számában, hogy a felszámolást — a kereskedelmi törvény 206. §-nak rendelkezéséhez képest — befejezte oly eredménnyel: a) a színházi épületet 60.050 frtért nyilvános árverésen a városnak eladta, és b) hogy az időközi jövedelmek czimén befolyt 6012 frt 62 krból 4954 frt 60 krt a tartozások

Havranek József, polgármester.

kamataira fordított's a fenmaradt 1058 frt 2 krból, közgyűlési határozat folytán, 500 frtot jótékonycélra adott, a többit pedig felszámolási díjakra és költségekre fordította.

A feloszlott részvénytársulat a székesfehérvári kir. Törvényszéknek 7309/1893. polg. szám alatt kelt végzésével felhivatván, hogy üzleti könyveinek elhelyezéséről 15 nap alatt gondoskodjék, Kreutzer Nándor, mint a

társulat volt pénztárnoka, 1898. évi november hó 17-én átadta a színház-részvénytársulat összes könyveit és számadásait, egy zárt ládában, megőrzés végett, Havranek József, Székesfejérvár szab. kir. város polgármesterének, ki ez átvételt ugyancsak 1898. évi november hó 17-ikén kelt hivatalos elismervénnyel nyugtatta s az átvett könyveket, számadásokat és egyéb tárgyakat a városi levéltárban helyezte el.

Székesfejérvár szab. kir. város közönsége az 1898. évi február hó 28-ikán foganatosított árverésen lett a színház új tulajdonosa, és pedig olyképen, hogy miután a 60.050 frtnál megállapodott árverés jogerőre is emelkedett, azt egyuttal mindjárt birtokába is vette. Azótától Székesfejérvár szab. kir. város ügybuzgó, fáradhatatlan és hazafias szívű polgármesterének, Havranek József kir. tanácsosnak elnöksége alatt álló színügyi bizottság lelkes igazgatása mellett a székesfejérvári színészetnek egy új korszaka vette kezdetét, melyben e város lelkes színházi intendatúrája és lelkes közönsége hogy minden tekintetben méltó irodalmi és szépművészeti areopágja legyen a faji és történeti jogok és hagyományoknak, a magyar nyelv, a magyar nemzeti kultúra és a megállapodott jóizlés emolúciójának s a színház 1899. évi október hó 27-én tartott megnyitási negyedszázados jubileuma ez új időszak fényes kiinduló pontja maradjon, — adja a magyarok Istene!

